

Nové doklady pravěkých opevnění v Horní Šárce v Praze-Dejvicích

Pavel Kacl

ÚVOD

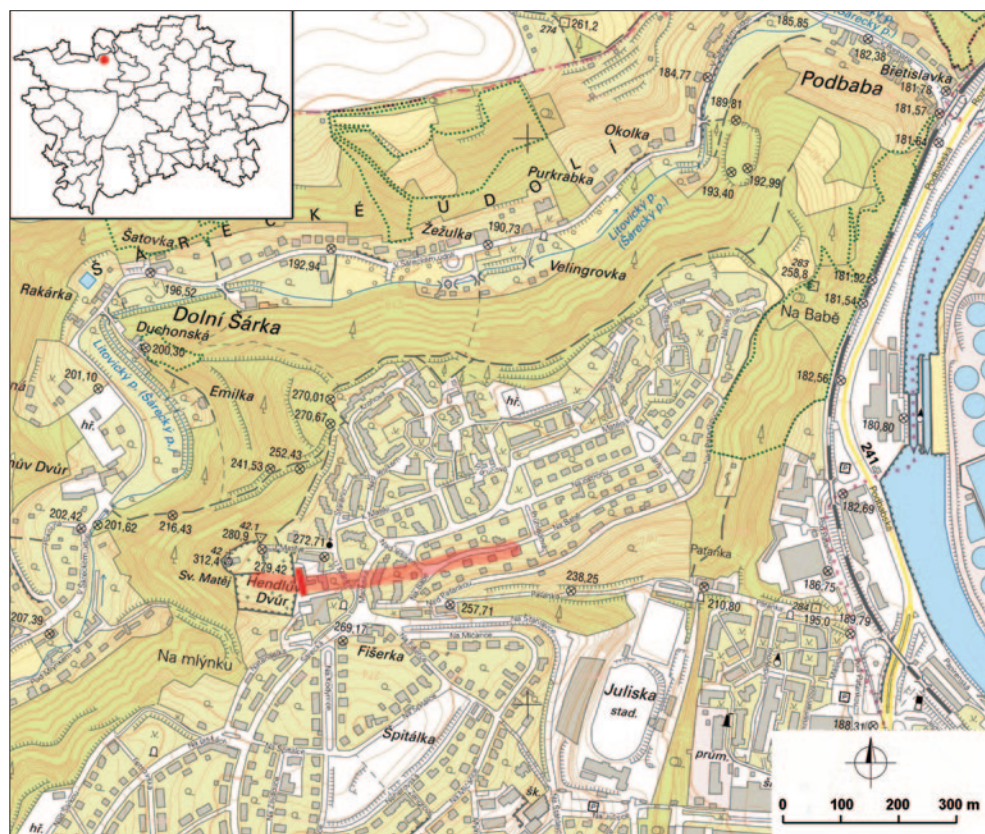
Předkládaný příspěvek si klade za cíl ve stručnosti obeznámit s dosavadním poznáním získaným záchranným archeologickým výzkumem společnosti Archeo Pro, o. p. s., v letech 2013 až 2017 (Kacl ed. 2014; Kacl ed. 2017). Tento výzkum byl zapříčiněn rekonstrukcí a přestavbou památkově chráněného komplexu Hendlova, zvaného také jako dvůr Šárecký, čp. 23 a 24 v ulici U Matěje (ppč. 2088, 2092 a 2093) (obr. 1–2). Budovy čp. 152 (bývalého hostince U Matěje) se výzkum netýkal.

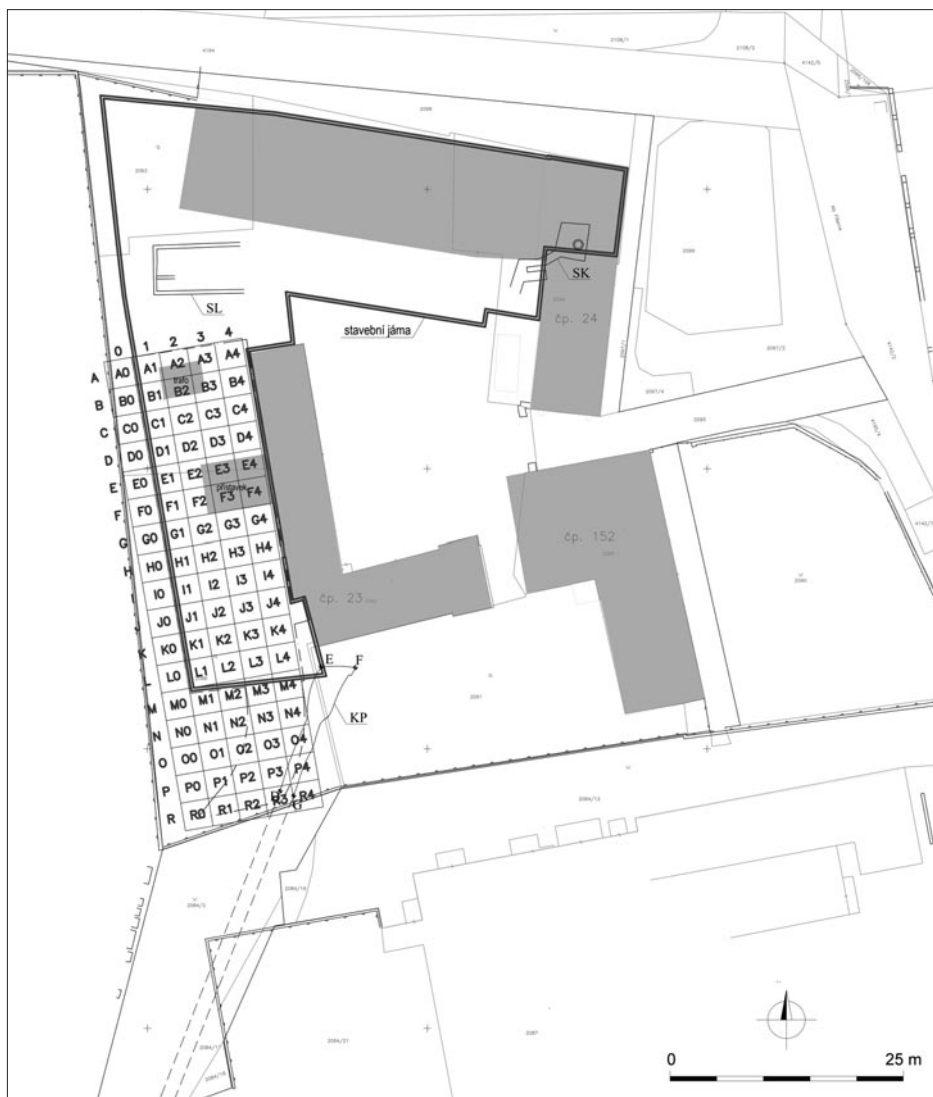
Jak ukázal již zjišťovací výzkum, pravěké terény se nacházely pouze v místech mezi hřbitovní zdí a bývalou sýpkou čp. 23, případně jihozápadně od ní. Jižně a jihovýchodně od obytné budovy čp. 23 lze přítomnost intaktních archeologických situací rovněž předpokládat, neměly tu však být zemními pracemi stavby narušeny.

Po vykácení dřevin a skrývce recentní zahradní vrstvy byla vyměřena síť čtvercových sond o straně 3 m. Tyto sondy byly rozebírány šachovnicovým způsobem (obr. 2–3). Plocha ohrožená stavební aktivitou byla podle možností odkryta přibližně z 50 procent (obr. 4). Sondy E2–E4 a F2–F4 byly nepřístupny kvůli recentní přístavbě na betonové desce, sondy A1–A3 a B1–B3 zabírala trafostanice, sondy H4 a J4 neměly být rozebírány kvůli stabilitě základů bývalé sýpky čp. 23.

V průběhu dohledu při stavebních pracích byly dokumentovány archeologické a geologické terény v kanalizační přípojce, která mířila z jihovýchodního směru k budově čp. 23, dále novověké konstrukce

Obr. 1. Poloha exkavované plochy výzkumu (červeně) na topografické mapě a na plánu městských částí Prahy. Průsvitnou červenou barvou je naznačen předpokládaný průběh opevnění. Podklad: ČÚZK

Obr. 2. Síť sond v jihozápadním prostoru Hendlova dvora se sondou vzniklou výkopem pro kanalizaci (KP)

v prostoru stavební jámy a budovy čp. 24. Sledovány byly i další zemní zásahy (zkušební sondy u zdív, výkopy inženýrských sítí aj.), které prokázaly nejvýše recentní terény, narušení nebo přirozené podloží.

GEOMORFOLOGICKÉ A GEOLOGICKÉ PODMÍNKY

Plocha výzkumu se nachází na nepravé výšině spadající pod oblast Horní Šárky, na mírném svahu v nadmořské výšce mezi 271 a 274 m n. m.

Poloha leží ve strategickém místě na jihovýchodním svahu vyvýšeniny s kostelem sv. Matěje (312,4 m n. m.) v severním sousedství přístupové šije od jihu. Po stranách šije klesá terén roklími do Šáreckého údolí na západě a k někdejší usedlosti Pařance a do širší oblasti Julisky (posléze již mírným svahem k Vltavě) na východě. Konfigurace terénu je zde klíčovým prvkem pro interpretaci nálezové situace.

Jako Horní Šárka se označuje vyvýšená poloha nad východní částí Šáreckého údolí (oblast Šárky zahrnuje území od libocké Divoké Šárky přes Tichou Šárku do Podbaby, kde se vlévá Litovický potok do Vltavy, včetně Horní Šárky). K východu vybíhá nad Vltavu ostrožna Baba. Dnes mezi nepřesně vymezenými toponymy získává vlivem souvislé zástavby na celé výšinné poloze navrch jméno Baba a partiím s nejvyšším bodem polohy a blízkému okolí (včetně Hendlova dvora) se také často říká „U Matěje“ podle zmíněného kostela, který svou zdálky viditelnou věží zvýrazňuje dominantní terénní pozici. Vzdálenost od kostela sv. Matěje po zřícenině novověkého letohrádku na Babě činí 1,1 km.

Skalní podloží zkoumaného území i širšího okolí budují slabě regionálně metamorfované a usměrněné mořské sedimenty *barrandienského svrchního proterozoika*, stratigraficky řazené k spodní části kra-

lupsko-zbraslavské skupiny (dříve spilitová série). K typickým proterozoickým horninám vzniklým v hlubokomořském prostředí hlavně z klastického materiálu bahnotoků a turbiditních proudů náležejí fylitické droby, břidlice a prachovce, jejichž polohy se v souvrstvích nepravidelně střídají. Součástí starohorního sedimentárně vulkanického komplexu širšího okolí jsou též vločky silicitů (buližníků), bazaltů (spilitů) a porfyritů (Zavřel 2014).

Západním směrem, kolem nejvyšší kóty návrší, v okolí kostela sv. Matěje, vystupuje svrchnoproterozoický silicit (buližník), charakteristická vločka v horninovém souboru převážně usazených hornin (či jejich velmi slabě přeměněných ekvivalentů) tzv. zbirožsko-šáreckého pruhu (Mašek 2001, 19; <http://www.geologické-mapy.cz/>; Zavřel 2014).

Kvartérní podklad byl tvořen tuhými tmavě okrovými až žlutavými svahovinami s úlomky železitých pískovců, buližníků a spilitů, na něj nasedaly antropogenně ovlivněné vrstvy deluviálních (koluviálních) zemín různých barev a složení (Zavřel 2014).

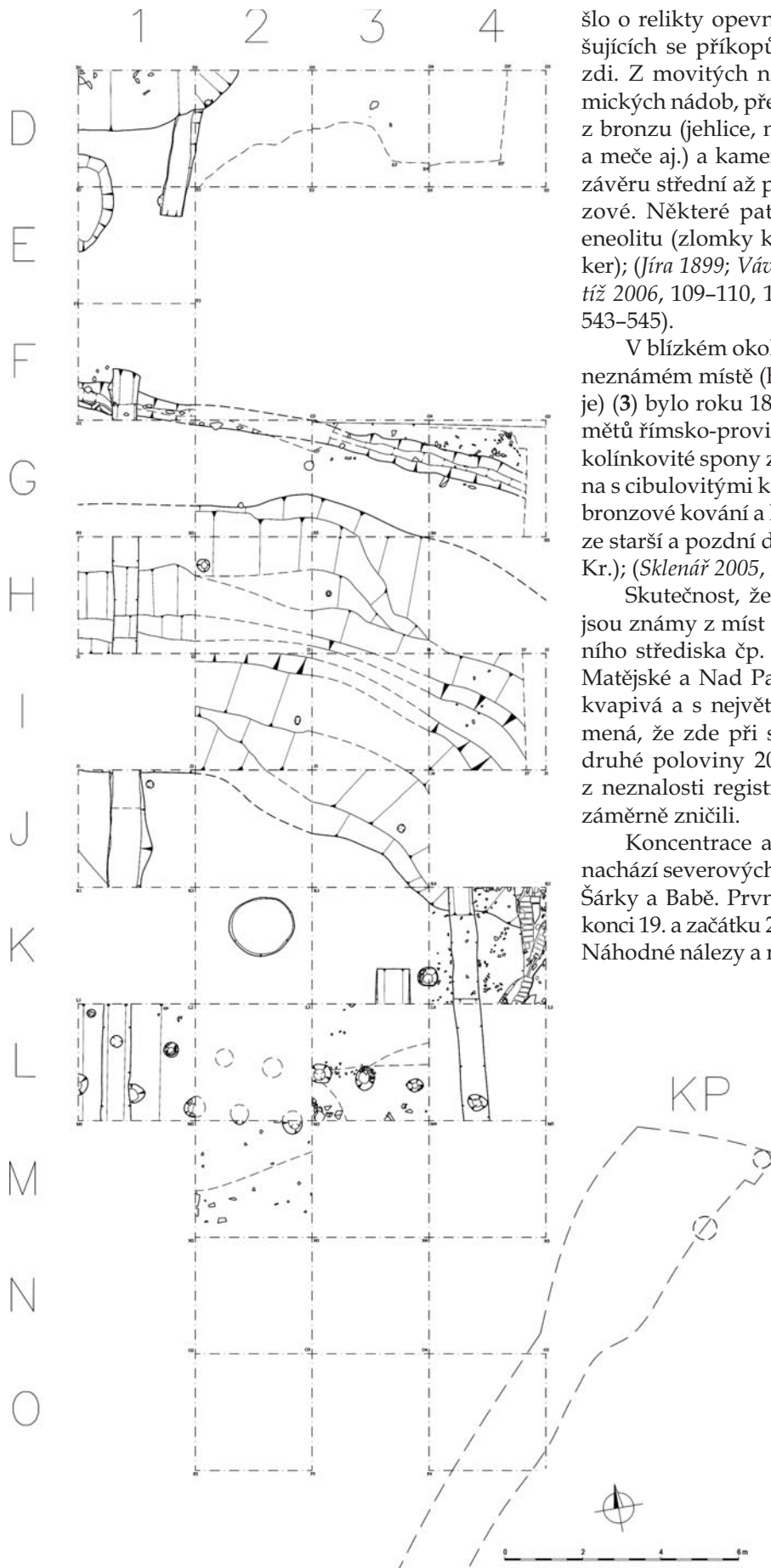
Obr. 3. Letecký snímek z průběhu terénních prací v září 2014. Zdroj: <http://app.iprpraha.cz/js-api/app/OrtofotoArchiv/>

ARCHEOLOGICKÉ POZNÁNÍ HORNÍ ŠÁRKY

Čísla lokalit uvedených v této kapitole (v závorkách tučným písmem) odpovídají číslům na obr. 5.

První známý nález – jámu objevenou na poli (dnes zastavěného hřbitovem) jižně od kostela v roce 1889 – odsud popsal Břetislav Jelínek. Zda opravdu jáma souvisí s tavbou bronzů, jak byla interpretována, by si vyžádalo kritičtější zhodnocení. Další jámy, údajně ze střední až mladší doby bronzové, tu měly být vykopány v roce 1891 (Lutovský – Smejtek a kol. 2005, příloha VII vpravo nahoře; Sklenář 2014, 110). První z nálezů depotů měl učinit hrobník Čermák v roce 1890, když „zkoušel na nynějším novém hřbitově (tehdy ještě poli) (2), jak poddajná bude hlína ku kopání hrobů“. Poblíž nynějšího hrobu č. 94 objevil shluk celých i rozlámaných bronzových předmětů. K rozšíření hřbitova došlo odkoupením pozemku od statkáře A. Hendla (ppč. 623, 624 a větší části 625 stabilního katastru, dnes především ppč. 2101 a 2102 katastru nemovitostí). Při kopání základů pro novou jižní hřbitovní zeď v červnu roku 1891 vykopali dělníci v hlíně do červena propálené v hloubce asi jednoho metru další hromadný nález bronzů (břityvy, náramky, hroty šípů, zlomek hrotu oštěpu, drobné dlátko, zlomky srpů, čepele dýky, tyčinky a pásku a čtrnáct kousků kovové suroviny). K dalšímu objevu (zlomku dýky, hrotu oštěpu a zlomků srpů) mělo dojít roku 1897. Při hloubení hrobu č. 20 našel hrobník Čermák v červeně propálené hlíně další zlomky bronzových srpů. Již v dřívějších časech i při výzkumu u nové části hřbitova v letech 1897–1898 (viz níže) docházelo k ojedinělým nálezům bronzových předmětů (např. sekerky, jehlic, zlomku meče, zlomků srpů ad.); (Jíra 1899, 85–86; Smejtek 2005, 544; Smejtek – Lutovský – Militký 2013, 271–272). Posledním známým nálezem z nové části hřbitova jsou dvě bronzové sekerky se středovými laloky odevzdané hrobníkem v roce 1964. Všechny tyto hromadné i ojedinělé nálezy bronzů se typově řadí do horizontu depotů Plzeň-Jíkalka, případně Plzeň-Jíkalka/Lažany (Kytlicová 1964, 547, 553; táž 2007, 294–295; Slabina 1966; Smejtek 2005, 544; Smejtek – Lutovský – Militký 2013, 272).

Koncem 19. století pozoroval J. A. Jíra po orbě „obrovské kruhy, do červena zbarvené“ táhnoucí se od šáreckého hřbitova východním směrem mezi farou a dnes již neexistující budovou školy podél svahu rokly klesající k Pařance a Vltavě až po jakýsi „přirozený val skalní“ v pásu o celkové délce 630 kroků (asi 350–450 m) a šířce 100 kroků (přibližně 50–70 m). Neobvyklá terénní situace přiměla J. A. Jíru na podzim roku 1897 a počátkem roku 1898 jménem Společnosti přátel starožitností českých k provedení výzkumu. Sondu o délce 45 metrů a šířce téměř 4 metrů situoval na pole A. Hendla patrně východním směrem od jihovýchodního nároží zdi nového hřbitova (2). Zachytil zde různě mocné horizonty hnědé i propálené červené hlíny, popelovité a uhlíkaté vrstvy a údajně přepálené kameny. Jak z dokumentace vyplývá,

šlo o relikty opevnění v podobě dvou porušujících se příkopů a destruované kamenné zdi. Z movitých nálezů objevil střepy keramických nádob, přeslen, mazanici a předměty z bronzu (jehlice, nůž, sekerku, zlomky srpů a meče aj.) a kamene. Většina se jich řadí do závěru střední až počátku mladší doby bronzové. Některé patří staršímu či střednímu eneolitu (zlomky keramiky a kamenných seker); (Jíra 1899; Vávra – Šťastný 2004, 247–250; tíž 2006, 109–110, 117; Smejtek 2005, 526, 527, 543–545).

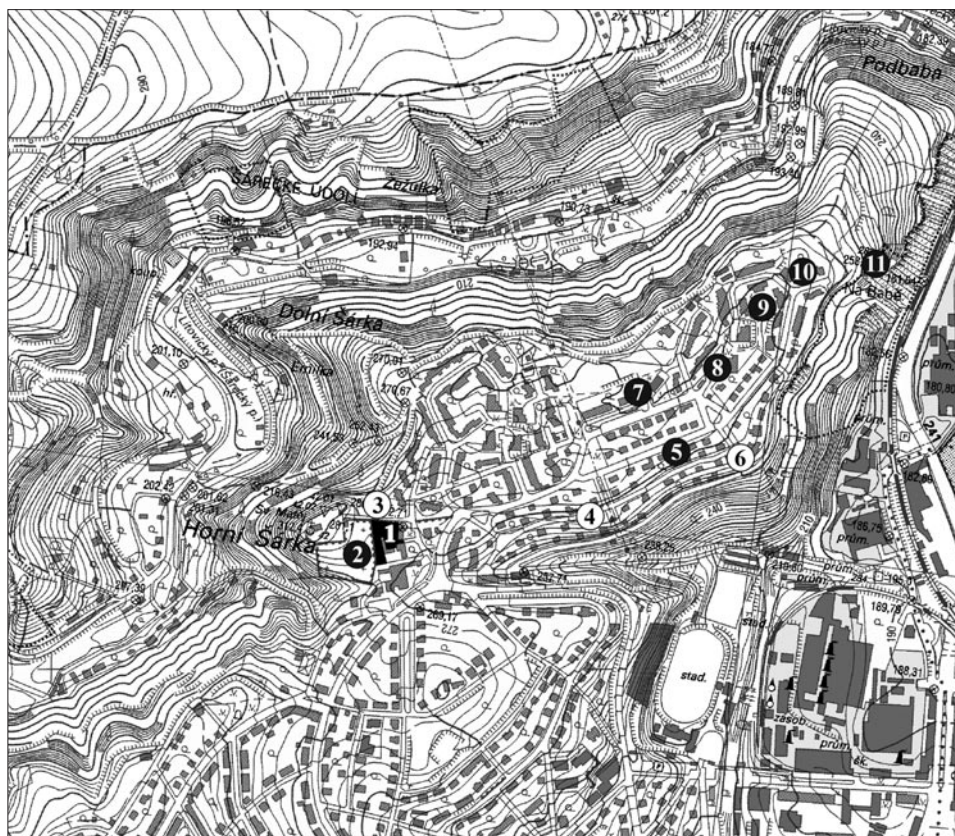
V blízkém okolí Hendlova dvora na dnes neznámém místě (hliníku u kostela sv. Matěje) (3) bylo roku 1818 nalezeno několik předmětů římsko-provinciálního původu (derivát kolínkovité spony z bronzu, rámečková spona s cibulovitými knoflíky, ozdobné peltoidní bronzové kování a kování dřevěných skříněk) ze starší a pozdní doby římské (2. a 4. stol. po Kr.); (Sklénář 2005, 20; Droberjar 2005, 823).

Skutečnost, že archeologické nálezy nejsou známy z míst nejbližších budov (nákupního střediska čp. 2352 a zástavby v ulicích Matějské a Nad Pařankou), je poněkud překvapivá a s největší pravděpodobností znamená, že zde při stavebních pracích během druhé poloviny 20. století nebyly památky z neznalostí registrovány nebo je stavebníci záměrně zničili.

Koncentrace archeologických nálezů se nachází severovýchodně dále na návrší Horní Šárky a Babě. První povrchové sběry zde na konci 19. a začátku 20. století prováděl J. A. Jíra. Náhodné nálezy a menší záchranné výzkumy

Obr. 4. Polohopisný plán úrovně s objekty A, Z, sloupevými jámami a několika středověkými a novověkými objekty

Obr. 5. Místa známých archeologických nálezů v prostoru Horní Šárky a Baby. Pod číslem 1 se nachází referovaná plocha. Tmavé body značí nálezy lokalizované, světlé pak z blíže či přesně neznámých, odhadovaných míst. Čísla odpovídají označení v textu

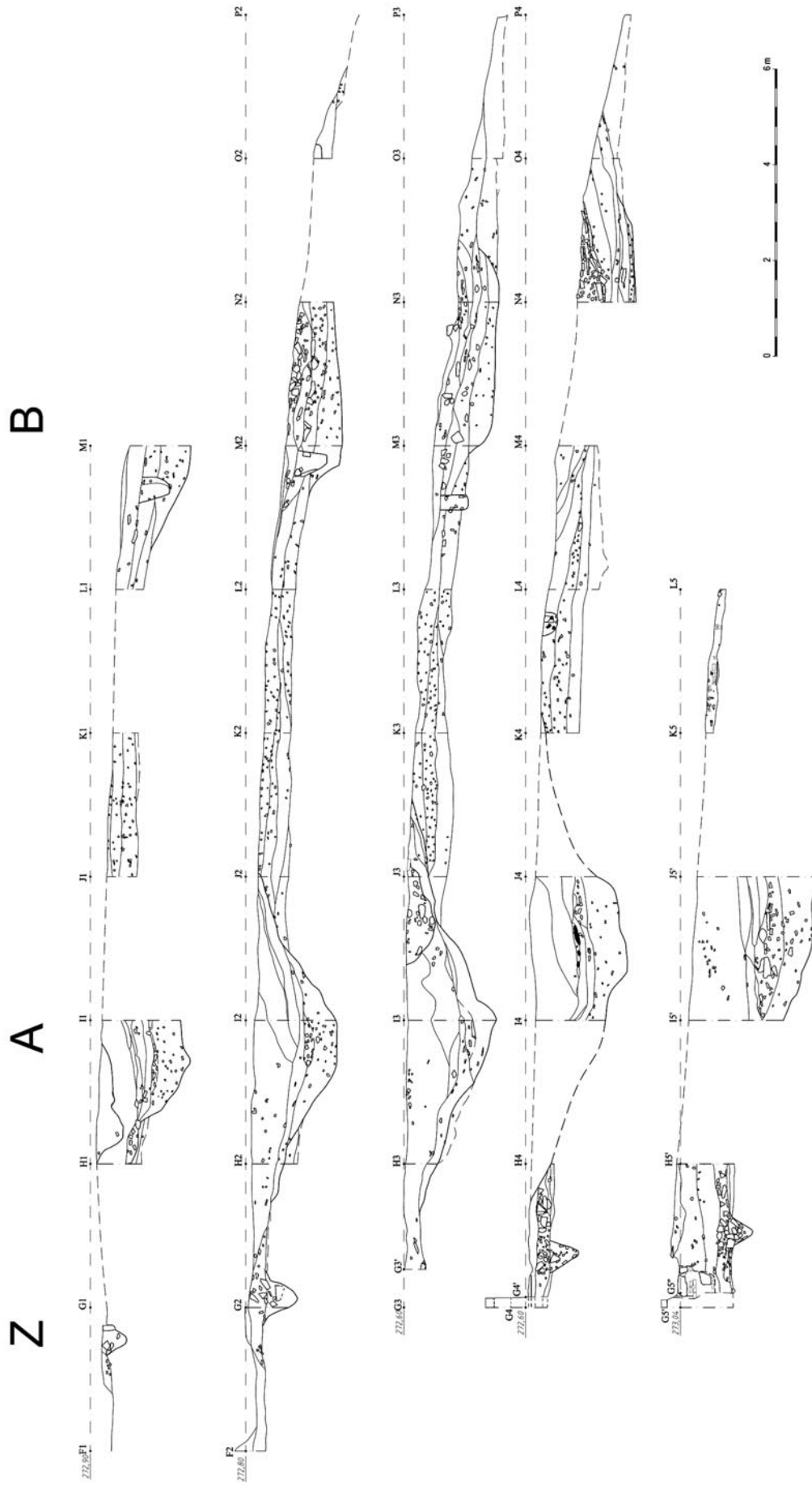
se odehrály ve 30., 60. a na počátku 70. let 20. století (mj. 4–5). Rozsáhlejší záchranný výzkum proběhl v letech 1974–1978 kvůli výstavbě sídliště v prostoru severovýchodně od ulice Jarní (8–10 a jejich okolí). Odkryty byly pozůstatky opevněného výšinného sídliště nálevkovitých pohárů. Osídlení zde trvalo od starší do mladší fáze této kultury, tj. ve fázích baalberské, siřemské i salzmündské. Z množství objektů (polozemnic, zásobních jam, sloupových a kúlových jam a příkopů) pocházejí zlomky keramiky, kamenné a kostěné nástroje, zvířecí kosti a mazanice. V keramickém materiálu se vyskytly i bolerázké prvky. Ve vrstvě zachycené místy nad tímto staroeneolitickým sídelním horizontem byly zjištěny doklady osídlení (především zlomky keramiky a zvířecí kosti) nositeli knovízské kultury. Výzkumy Muzea hlavního města Prahy z roku 1969 a 70. let zachytily rovněž fragmenty keramiky a bronzových předmětů předchozí kultury mohylové (Havel 1986; Turek 2005, 306–307, 313; Smejtek 2005, 461, 545). Poslední výzkumy, které zde dokumentovaly pozůstatky staroeneolitického osídlení, se odehrály v letech 2004 a 2007 při přestavbě vily čp. 39 v Jarní ulici (5) (Jiříček 2008, 29–36) a stavbě domu čp. 2699 v Matějské ulici (7) (ADČ, bzo07 [573]).

Kromě sídlištních aktivit jsou z Baby torzovitě známy i doklady pohřbívání. Tři kostrové hroby kultury nálevkovitých pohárů byly nalezeny na různých místech v letech 1938, 1976 a 2004. Výzkum v 70. letech zachytil i pět značně porušených žárových hrobů knovízské kultury v sezoně 1975 (Smejtek 2005, 545; Jiříček 2008, 18, 21, 31, 34, 36, 37, 41–43).

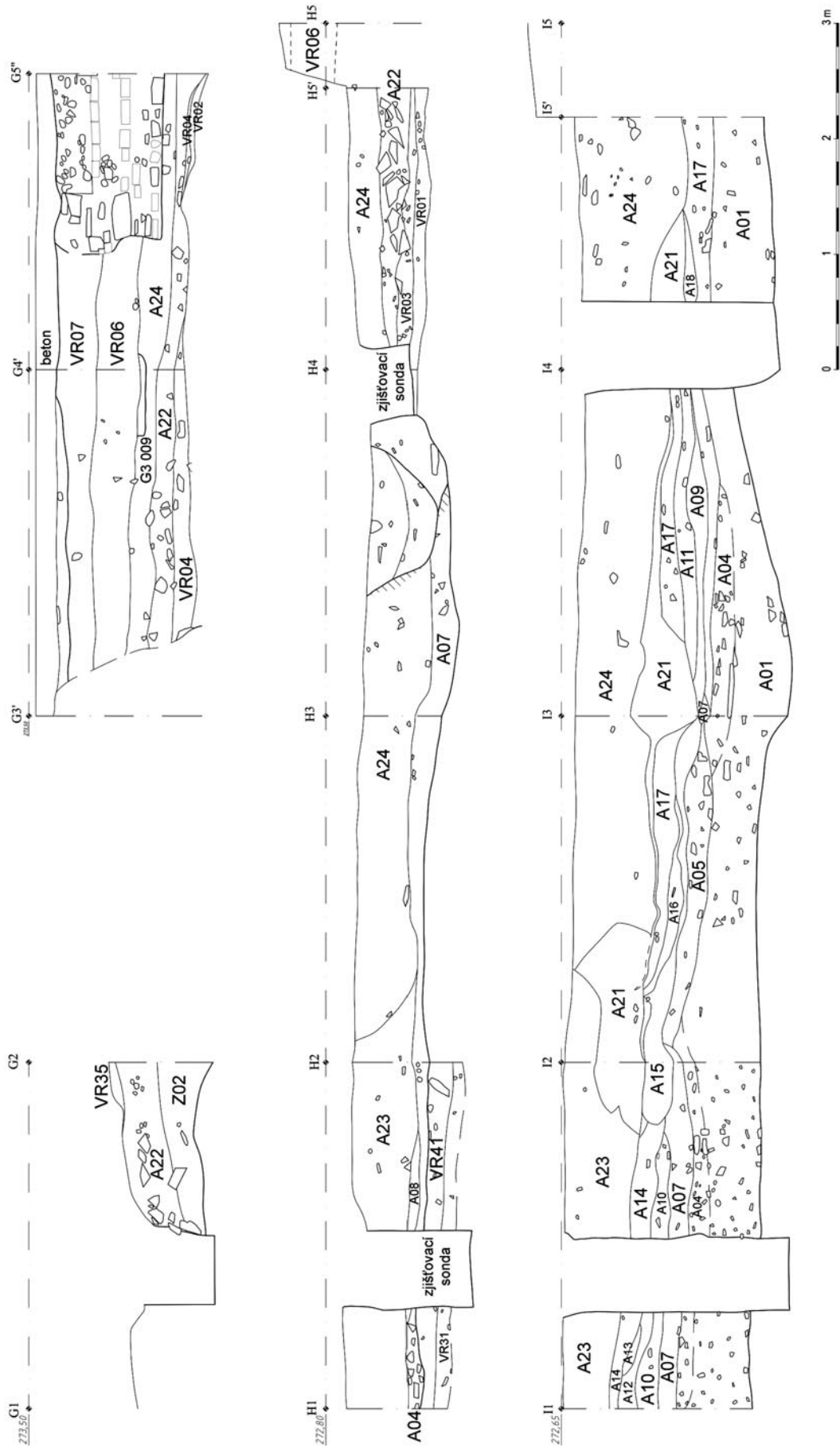
Ze starých nálezů pochází několik keramických fragmentů řivnáčské kultury ze středního eneolitu, keramika, přeslen a bronzový srp z jedné knovízské sídlištní jámy a bronzová sekerka, objevená údajně na svahu Baby. Další knovízský materiál byl získán počátkem 30. let při stavbě vilové čtvrti (4). Při stavbě domů č. 12 a 14 u křižovatky ulic Nad Paťankou a Průhledovou (podle čísel domů však spíše Jarní) byly vykopány dva bronzové náramky, údajně spolu se zvířecími kostmi (6) (Turek 2005, 318; Smejtek 2005, 545).

NÁLEZOVÁ SITUACE

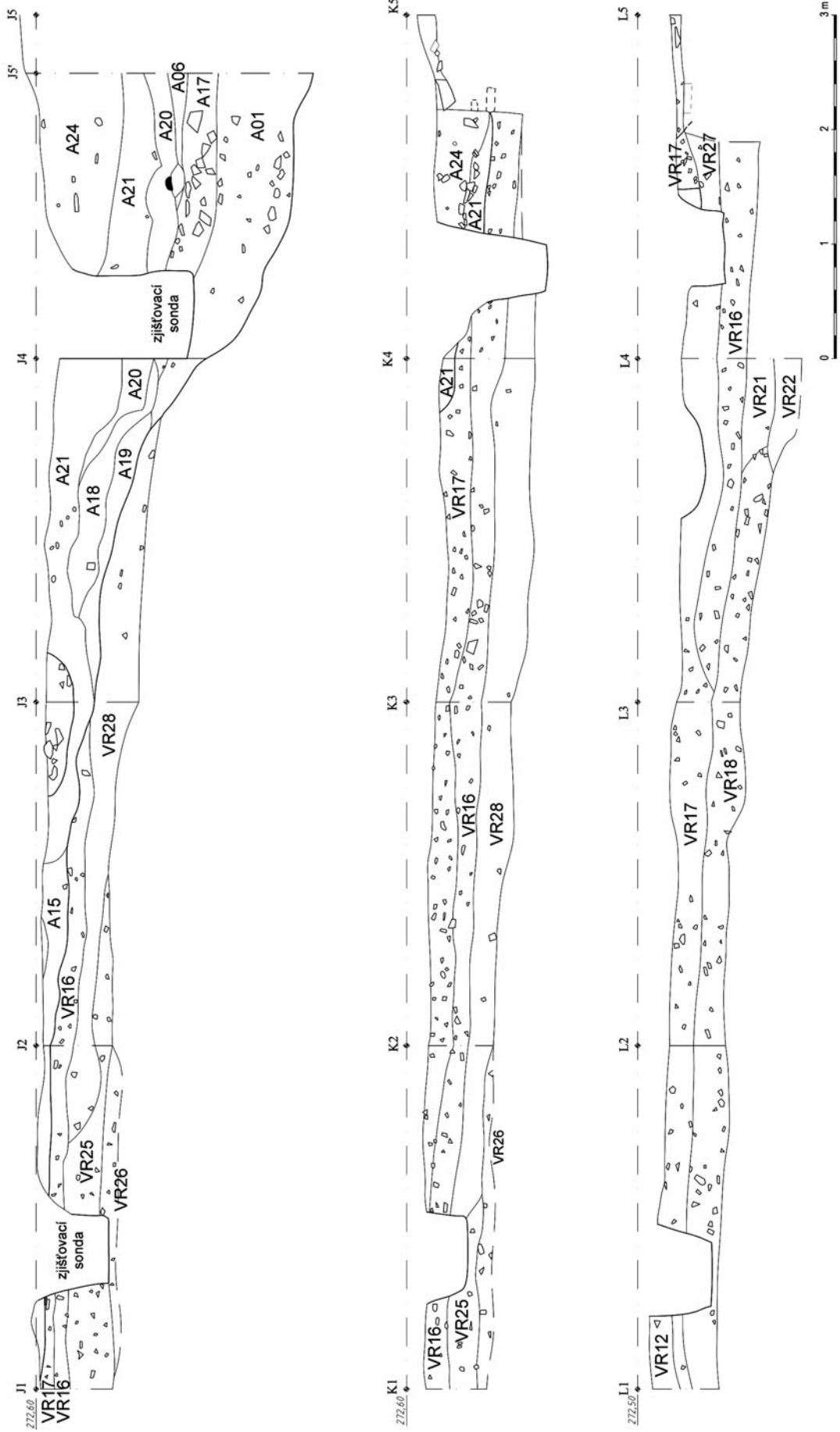
Na geologické podloží nasedalo souvrství jílovitých, prachovitých a štěrkovitých hlín. Nejzachovalejší bylo ve střední části plochy, kde se skládalo až ze čtyř vrstev (VR18, VR21, VR16, VR17 v pořadí odspodu). V severní části byly zachyceny jílovité vrstvy (VR01–VR04) (obr. 6–9).

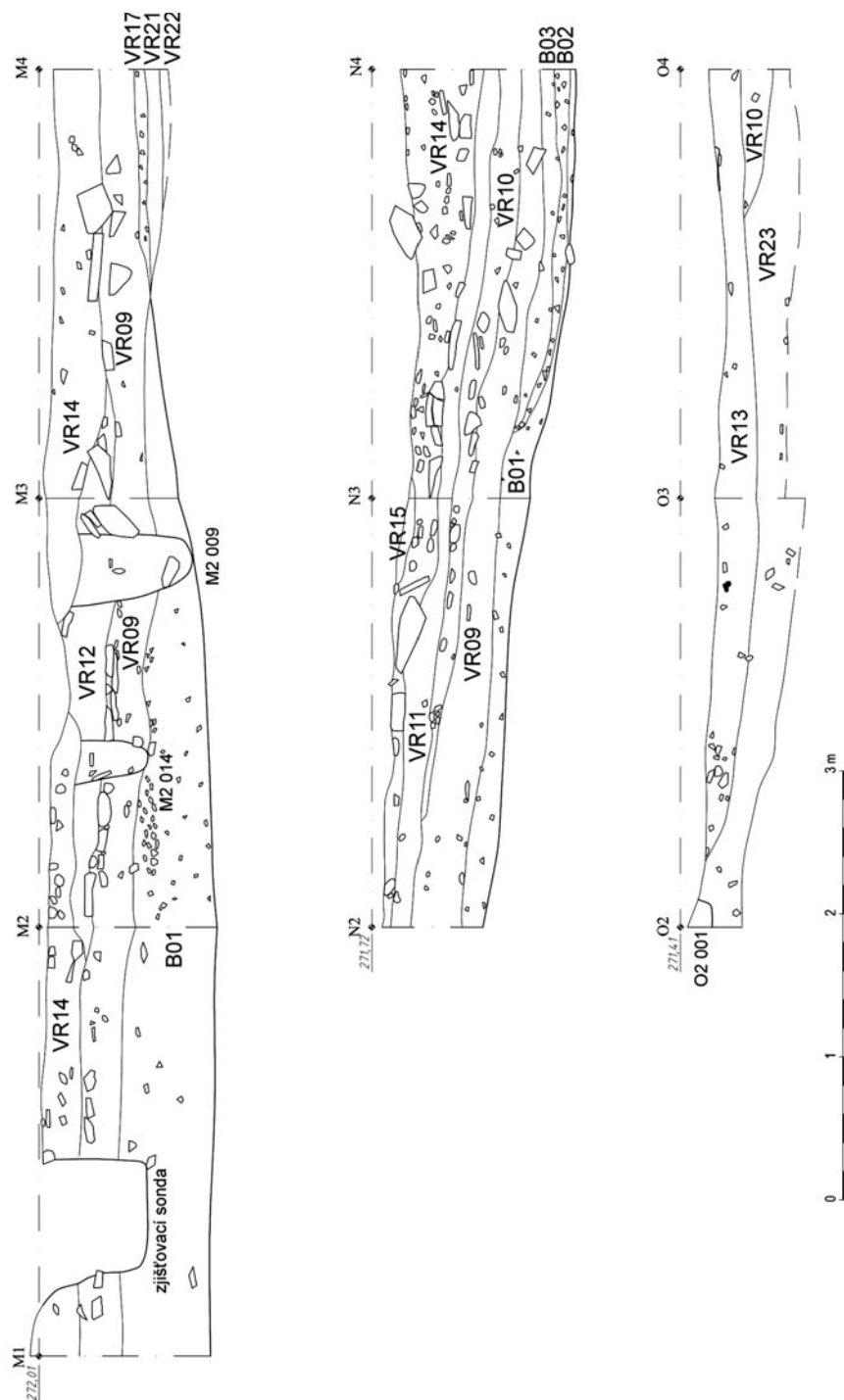
Obr. 6. Podélné řezy souvrstvím, příkopy A a B a dalšími objekty

Obr. 7. Příčné řezy souvrstvím, žlábkem Z, příkopem A a dalšími objekty

Obr. 8. Příčné řezy souvrstvím, příkopem A a dalšími objekty

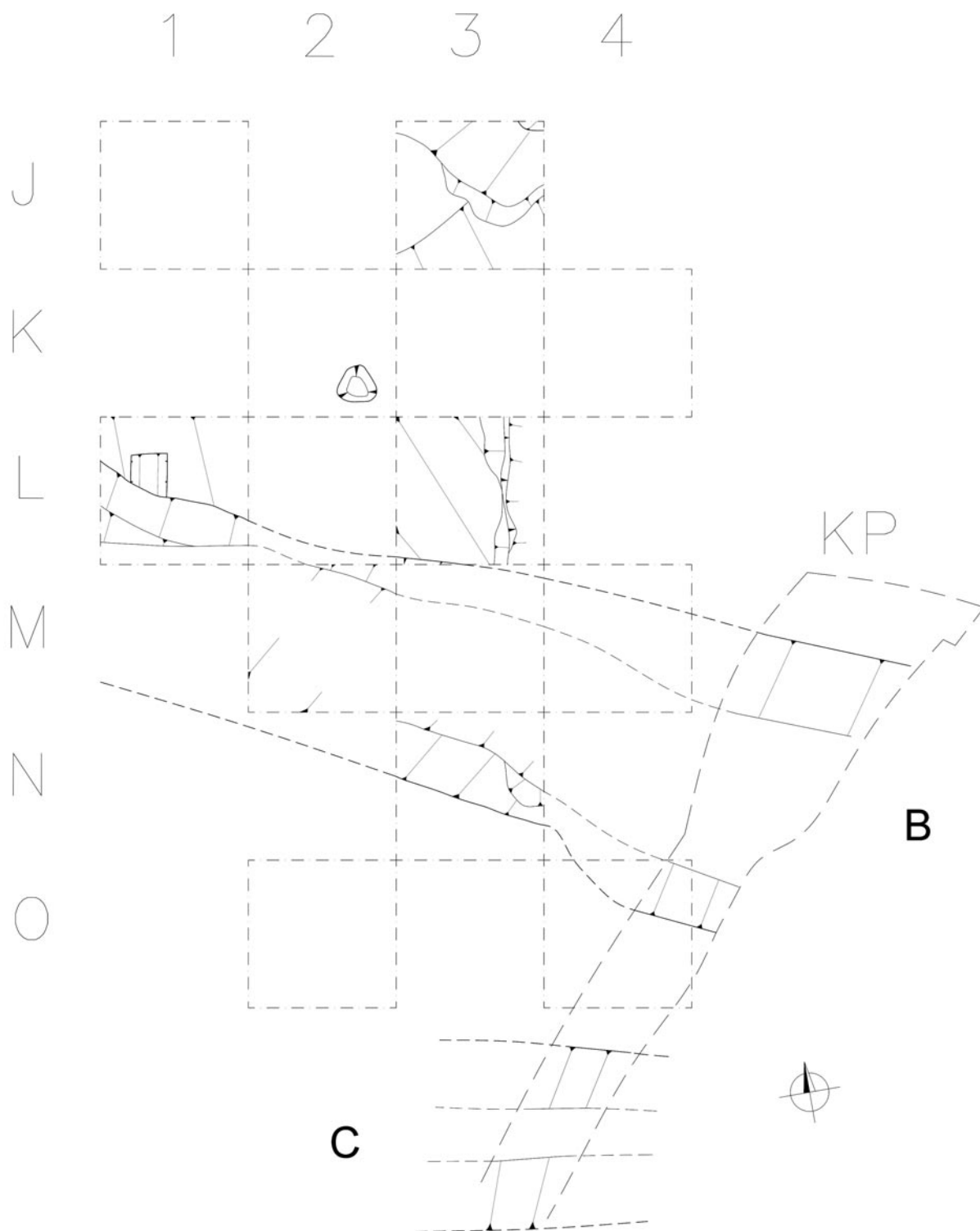

Obr. 9. Příčné řezy souvrstvím, příkopem B a dalšími objekty

Stratigraficky nejstarším zahluobeným objektem je nevýrazná jáma (K2 009), příkopy B a C. Příkop B probíhal ve směru severozápad–jihovýchod, jeho stěny byly přímé, konkávní až konvexní šikmé a dno ploché, šířka činila 4,5–6 m, hloubka 0,6 m. Výplně tvořil štěrk s jílem či prachem (B01–B03) a uhlíkatá vrstvička (B04) (obr. 6, 9–13).

Příkop B překryly vrstvy VR40 (není zcela jasné, zda příkop II nebyl na severní straně o něco širší a zda tato vrstva není výhradně jeho výplní), VR10, VR11, VR09 a VR12. Posledně zmíněnou stratigrafickou jednotku porušovaly dvě řady sloupových jam, které je možné dle obdobných výplní a horizontální stratigrafie považovat za současné (severní řada: L1 009, L1 017, L3 004, L3 006, L3 008, L4 003, KP 019; jižní řada: L1 013, L1 015, L1 022, M2 009, M2 014 a možná KP 026). Nad těmito jámami ležela výrazná vrstva tvořená kameny až do 70 cm a hlínou VR14 (obr. 6, 9, 11–15).

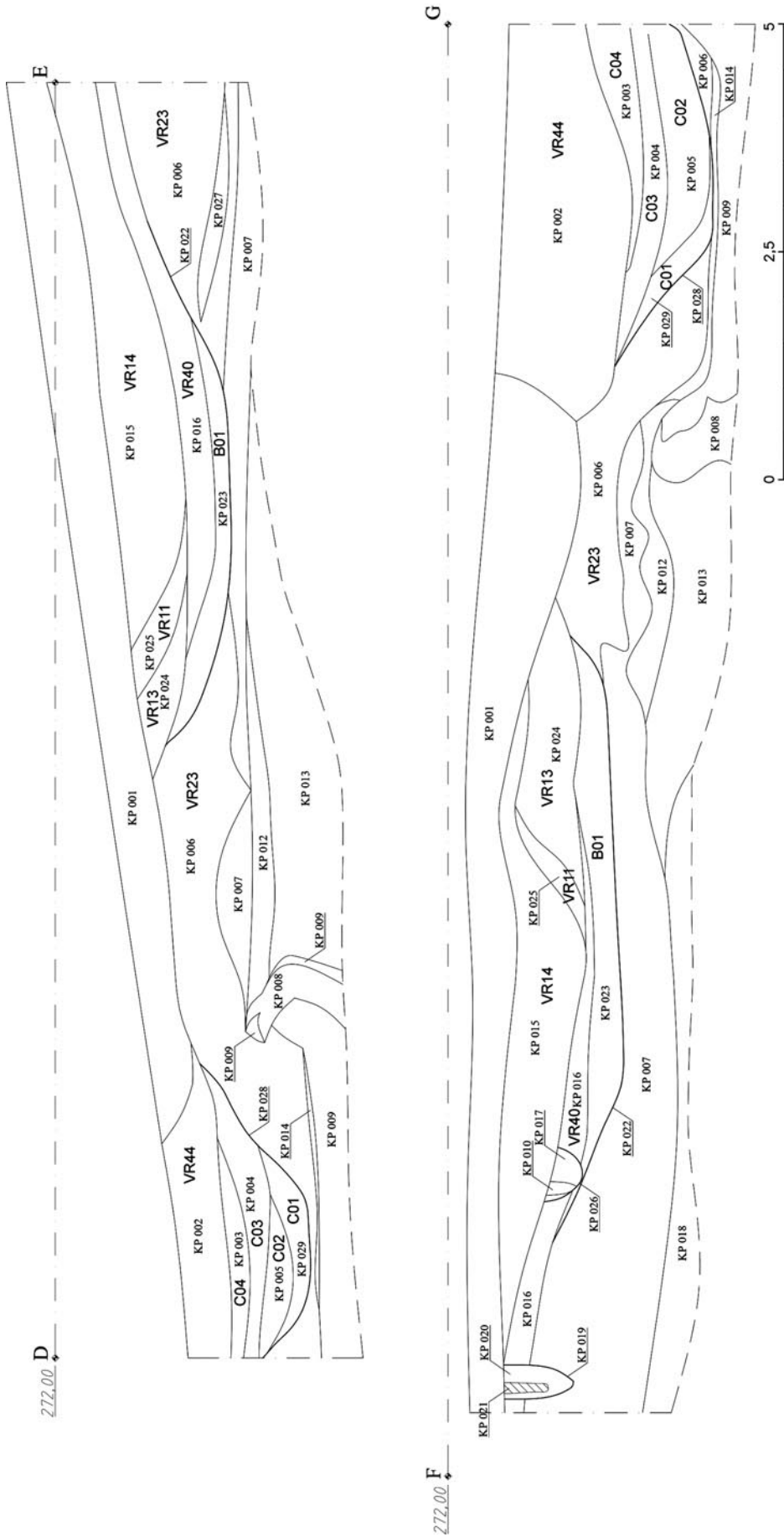
Do vrstvy VR17 zasáhl příkop A, v jehož výplních lze rozpoznat dvě hlavní fáze využití a zaplňování – spodní (A01 – jílovitoštěrkovitá) a následně (A 04 – kamenitá, A02–A03, A05–A21 – hlinité, štěrkovito-

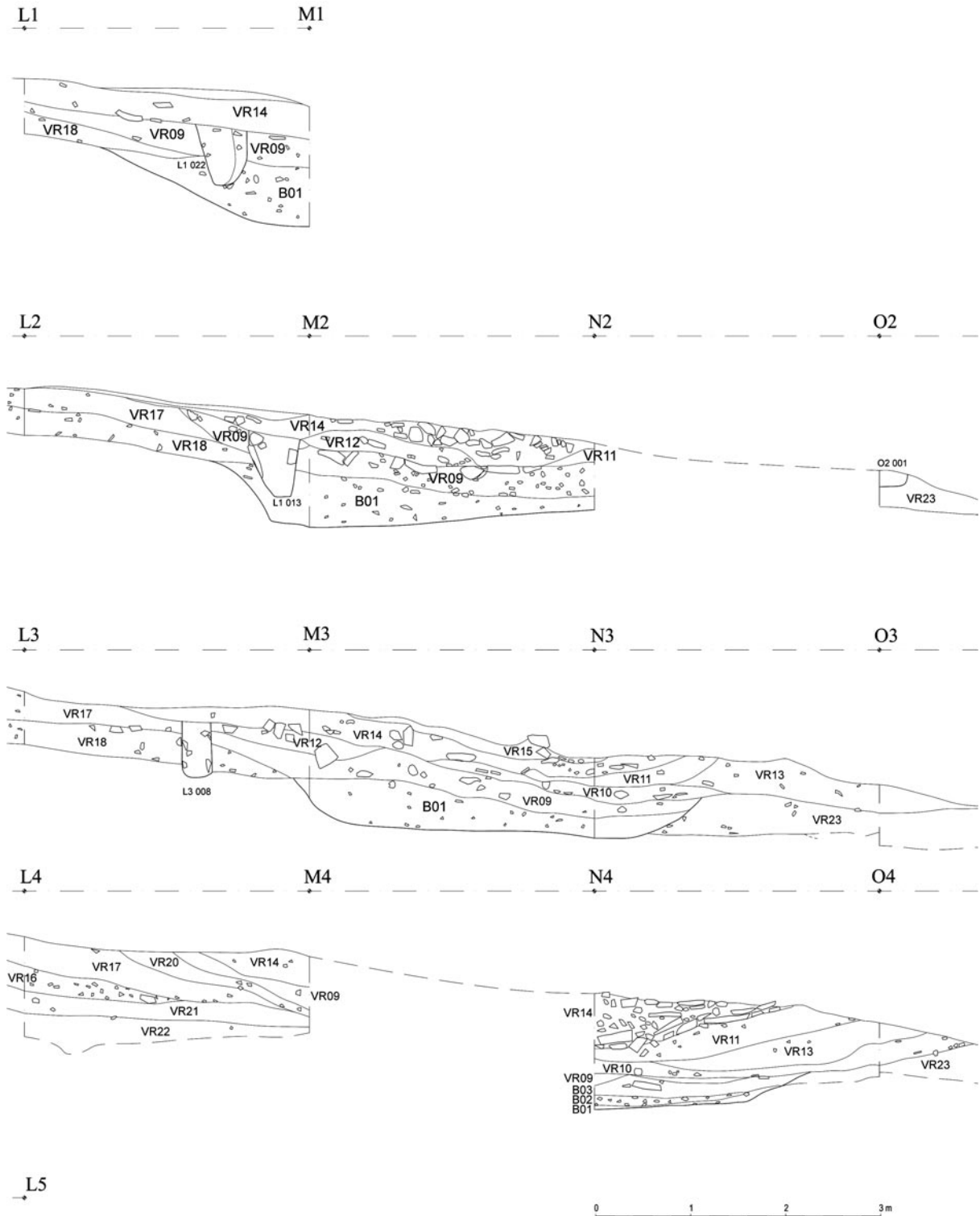
Obr. 10. Polohopisný plán s objektem K2 009 a příkopy B a C

hlinité a prachovité šedé, černé, hnědé, okrové, oranžové a červené), přičemž následně překryly sloupové jamky na protilehlých stranách (H2 012, H3 017, I2 014 a J3 012). Stěny příkopu byly esovité a dno ploché až mírně konkávní, šířka dosahovala 8,1 m, hloubka pak 1,4–2 m. Vedl od východu k západu a stáčel se mírně k jihovýchodu.

Paralelně s příkopem A, asi 1,5 m severně, probíhal lineární objekt Z – žlábek o maximální šířce 78 cm a hloubce až 65 cm. Žlábek překrývala kamenitá vrstva A22 (VR05), na kterou nasedaly vrstvy A23 (VR29) a A24 (VR30), které zároveň zaplnily vrchní partie příkopu A (obr. 4, 6–8, 17).

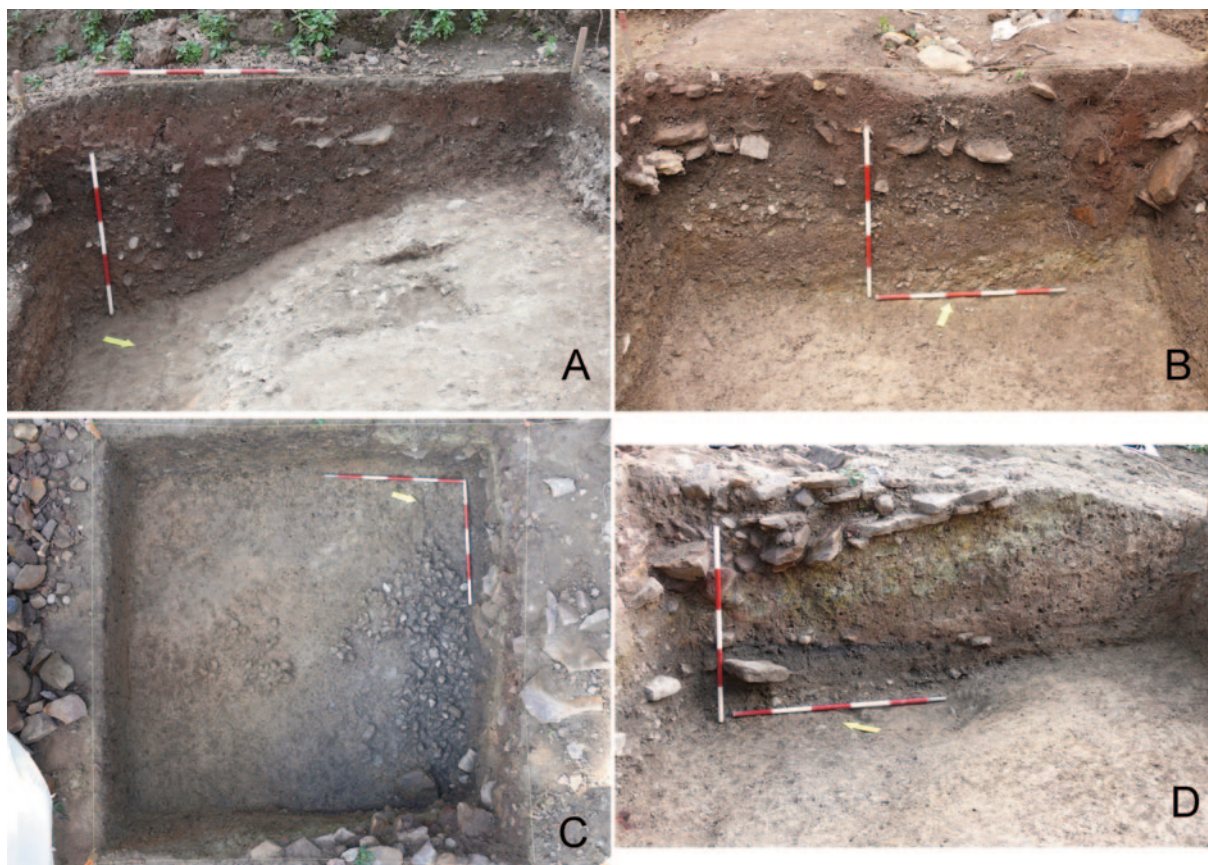
Obr. 11. Řezy v sondě KP s příkopy B a C a sloupovými jámami

Obr. 12. Řezy příkopem B se souvrstvím a dalšími objekty

Středověké a novověké objekty a vrstvy patří mimo obzor tohoto příspěvku a nebudou zde zmíněny.

Ve stěnách výkopu pro kanalizační přípojku byly zachyceny archeologické terény až v její severní části. Kromě příkopu B a následných vrstev prořal výkop další lineární útvar (příkop C) orientovaný ve směru východ-západ vyplněný prachovitou hlínou a kameny (C01), prachovitou hlínou s kamínky (C02), jílovitým prachem s oblázky a valouny (C03) šterkovitoprachovitým jílem (C04). Šířka objektu dosahovala přibližně 4 m, hloubka 1,1 m. Dále se v řezech objevily dvě sloupové či kúlové jámy (KP 019 a KP 026) a pestře zbarvené geologické podloží (obr. 11).

Obr. 13. Příkop B s mladším souvrstvím a sloupovými jámami. A – sonda L1, řez M1L1; B – sonda M2, řez M2M3; C – sonda N3, polohopis se štěrkovitou výplní B02; D – sonda N3, řez N4O4

MOVITÉ NÁLEZY A JEJICH CHRONOLOGIE

Keramika¹

V nálezovém fondu převažují zlomky keramických nádob. Nejstarší pocházejí patrně z doby mladšího neolitu až časného eneolitu, jde však pouze o torzo silnostěnné nádoby s erodovaným povrchem.

Část materiálu získaného výzkumem náleží kultuře nálevkovitých pohárů, avšak jen minimum zlomků je typických, a to zejména slabě zesílené okraje s vodorovnou řadou úzkých vrypů (obr. 20:3–4), jednoduchý vyhnutý okraj (obr. 20:5), okraje s naznačenou „románskou lizénou“ a výčnělkem (obr. 21:11) i bez výčnělku (obr. 25:4), zlomek stěny s výčnělkem (obr. 20:6). Kultuře nálevkovitých pohárů lze celkem bezpečně připisat také zlomek amfory se šikmými lištami („vousy“) pod uchem (obr. 21:5) a pravděpodobně také fragment velké nádoby s vodorovnou řadou důlků při spodní hranici zesílení okraje (obr. 20:8), zlomek s plastickou páskou s vrypy oddělujícími opticky okraj (obr. 20:7) a okraj s řadou vrypů na spodku zesílení (obr. 22:3).

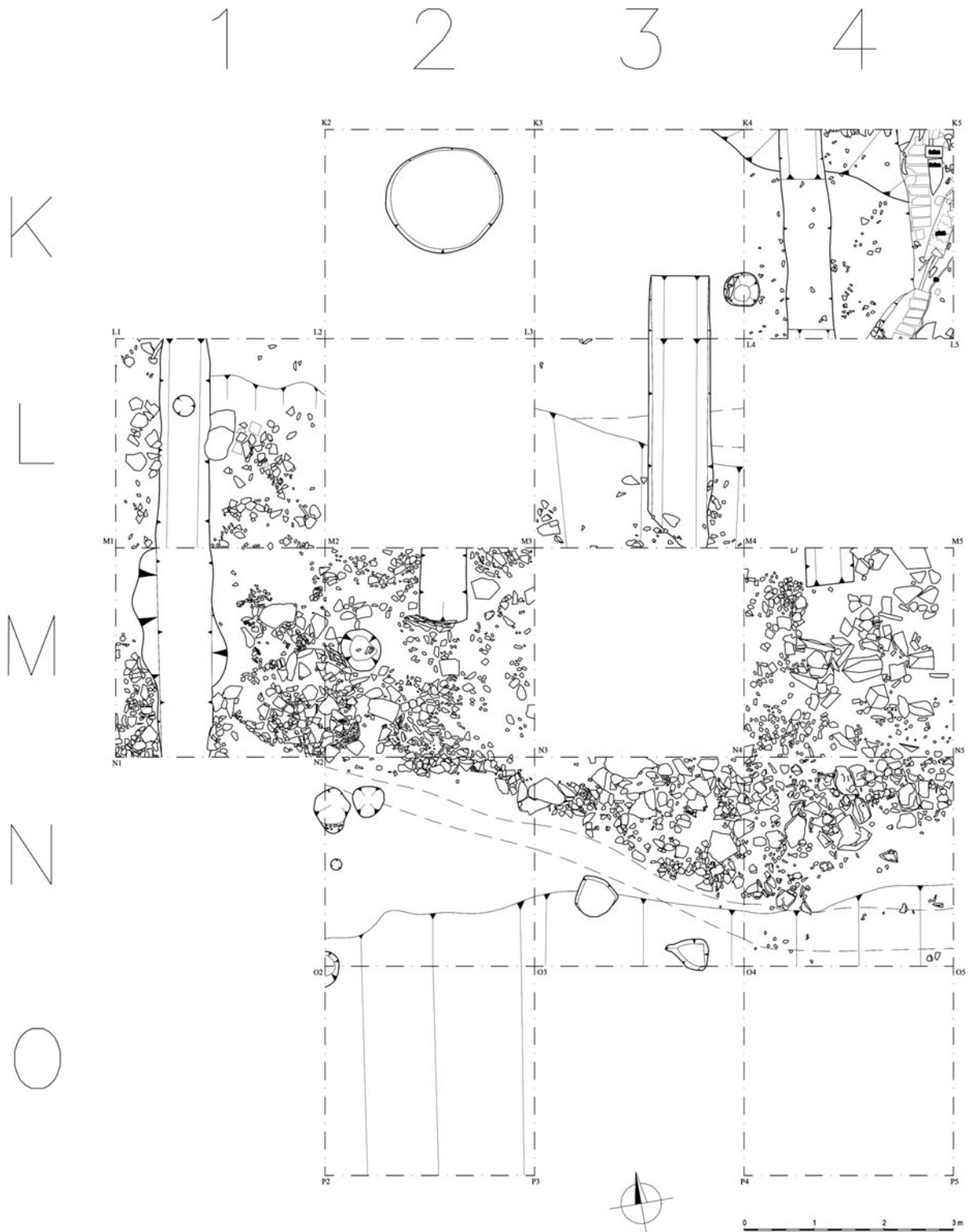
Výrazná je přítomnost keramiky řivnáčské kultury, a to i s charakteristickým slámováním (obr. 21:4). Objevují se jednoduché vyhnuté nebo zatažené okraje (obr. 21:1–2), zesílený okraj s důlky na vnější straně (obr. 24:11) a fragmenty silnostěnných nádob, pod jejichž okraji se nacházejí oběžné plastické pásky s důlky (obr. 21:6, 24:12, 25:15). Vyskytly se rovněž výčnělky (obr. 24:12).

V rámci staršího a středního, eventuálně časného eneolitu není chronologicky citlivý jednoduchý výčnělek pod okrajem (obr. 25:11).

Pro nevelký zlomek nádoby z šedého materiálu s drobnými kolkovanými či radélkem vytvořenými tenkými vodorovnými liniemi na erodovaném povrchu (obr. 25:10) nelze nalézt jinou analogii než u eponymního tvaru kultury zvoncovitých pohárů.

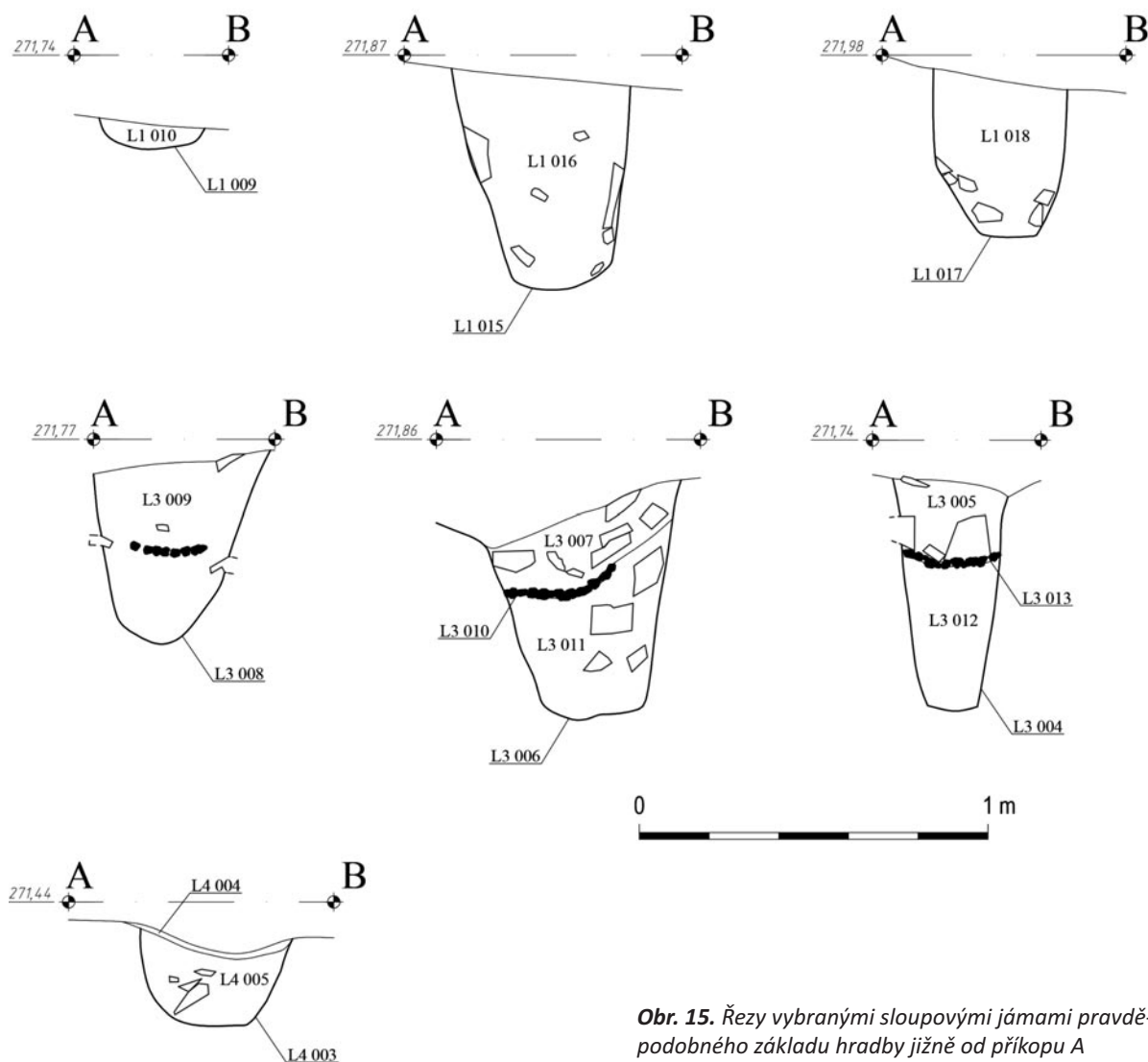
Zdaleka největší zastoupení v souboru patří střední až mladší době bronzové.

¹ Za konzultace děkuji jak jubilantovi M. Vávrovi, tak M. Dobešovi, M. Kostkovi, L. Smejtkovi a D. Šťastnému.

Obr. 14. Polohopisný plán s vrstvou VR14

Mezi typické prvky mohylové kultury náleží výzdoba na plecích amfory s rytou páskou s šikmými vrypy a s rytým motivem zavěšených šrafovaných trojúhelníků (obr. 21:18), drobné vrypy ve vodorovné řadě v podhrdlí (džbánu?) spolu s vrypy svisle umístěnými (obr. 21:12), vpichy vyplněný rytý trojúhelník (obr. 23:8) i další rytá a vtačovaná výzdoba provedená obvykle v podhrdlí a na plecích nádob (obr. 22:13, 25:2). Na jednom ze zlomků byl přítomen bíle inkrustovaný rytý dekor (obr. 24:3). Překvapivě kvalitně vyrobený je koflík či mísa z kvalitního plaveného materiálu tvrdě oxidačně vypáleného (obr. 24:1).

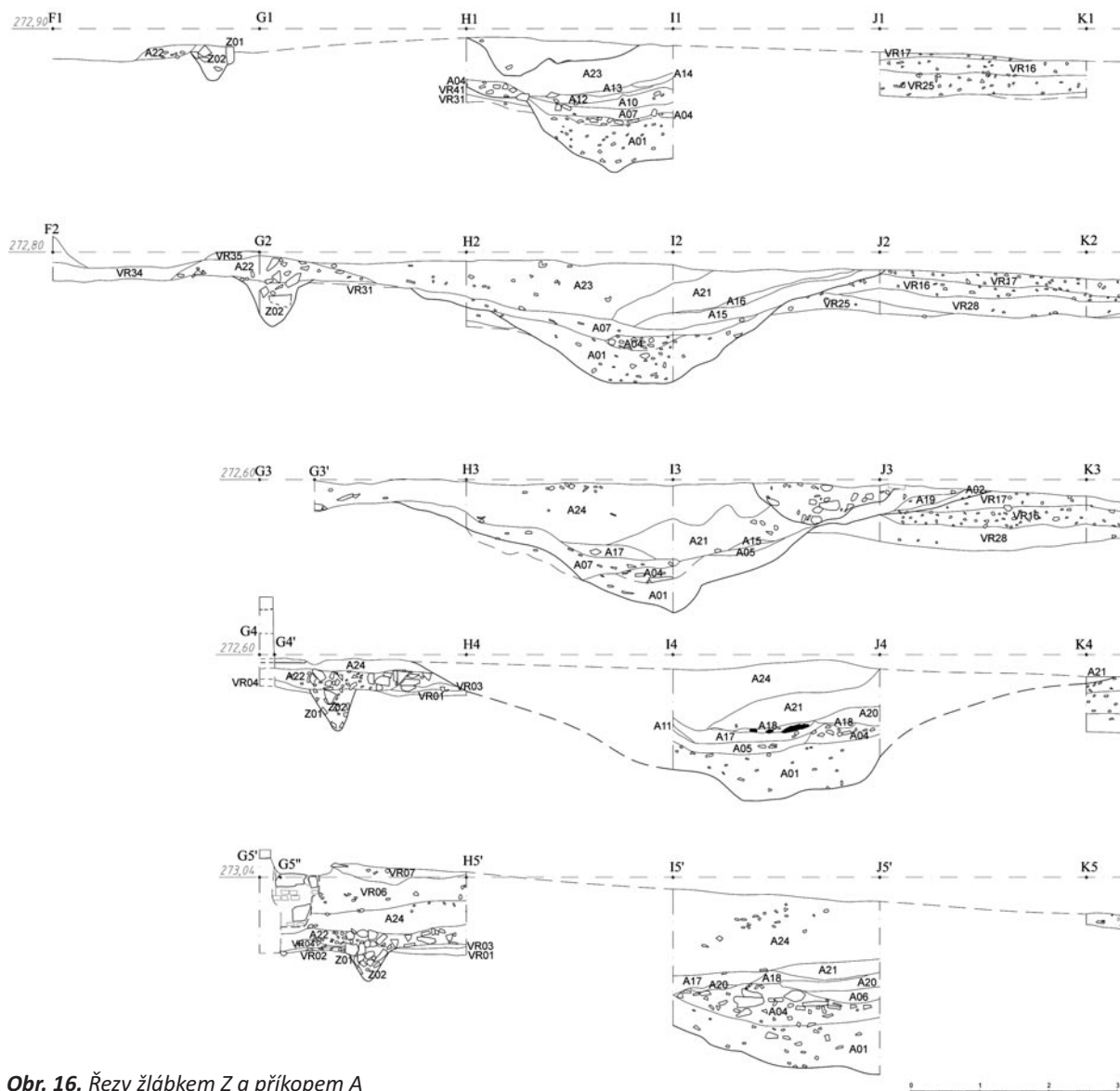
Obr. 15. Řezy vybranými sloupovými jámami pravděpodobného základu hradby jižně od příkopu A

Závěrečné období mohylové kultury se zde projevuje úpravou povrchů tuhováním a relativně častým svislým hřebenováním (k výskytu hřebenování srov. Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 95) či svislým rýhováním (obr. 21:14). Pozornost upoutá silnostěnná mísa s nepříliš častým dekorem – šikmým žlábkováním, které je doplněno vrypy (obr. 21:16). Přítomnost svislého žlábkování je nesporná v případě zlomku těla amfory s páskovým uchem umístěným do podhrdlí a na oblou výduť (obr. 25:12).

Výskyt dalších charakteristických prvků se již neváže výhradně na závěrečnou fázi mohylové kultury, nýbrž i na počátek kultury knovízské a dokládá kontinuální a pozvolnou změnu stylu, u které je narýsování dělicí čáry mezi stupně Br C2 a D snahou nemožnou. Například v případě výzkumu sídliště v Kněževsi byla L. Smejtkem (2007–2011) tato fáze přechodu střední a mladší doby bronzové vydělena jako mohylovo/knovízský horizont, ve kterém lze také dobře hledat analogie k hornošáreckým nálezům (Smejtek 2011, obr. 104–106). Takovým případem jsou hluboké mísy s plastickou páskou oddělující část spodní, často svisle prstovanou, od části vrchní, obvykle hladké tuhované (obr. 22:15, 23:2) nebo svisle prstovaný vejčitý hrnec s velmi nízkým (prakticky žádným) hrdlem a vyhnutým okrajem (obr. 21:15).

Do tohoto přechodného horizontu by asi mohla spadat i široce rozevřená oblá mísa s pravidelně umístěnými mělkými důlky (obr. 25:9), zlomek tuhované nádoby se svislými žlábkami a krátkou vodorovnou hraněnou plastickou páskou (obr. 23:7) a fragment nádoby s vodorovně umístěným ouškem v podhrdlí (obr. 23:1).

Řada tvarů a povrchových úprav má delší časový výskyt a lze je řadit jak do období Br C2, tak Br D. Jde o hrdla amfor (obr. 21:17, 22:9), hrnce, většinou asi dvouuché, zpravidla svisle prstované, s vyhnutými okraji (obr. 21:10, 22:12, 23:6, 12) nebo s kolmo nasazeným okrajem (obr. 24:17) a zásobnice s oběžnými důlky na rozhraní okraje a těla se svislým prstováním (obr. 22:11, 23:10),

Obr. 16. Řezy žlábkem Z a příkopem A

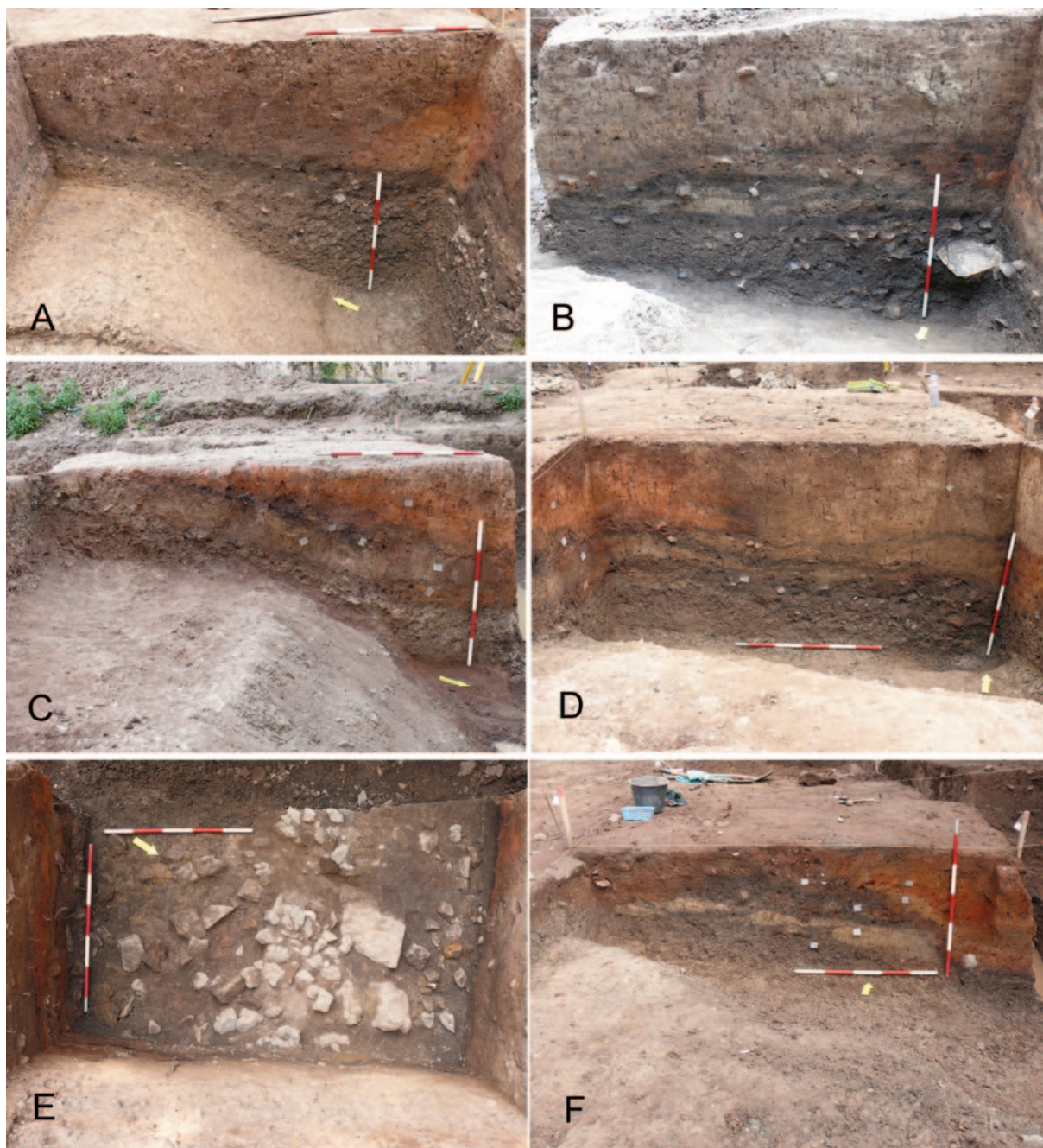
s prstovými důlky na vnější straně okraje (obr. 23:10, 25:6) a další (obr. 25:1,13,14). Vyskytují se také lalokovitě vytažené okraje (obr. 20:1–2). Také koflíky mírně esovité profilace s oblým tělem hladkým i svisle žlábkovaným (někdy jen náznakově) mohou být hodnoceny jako pozdně mohylové i časně knovízské. V souboru se objevují často, což lze připsat i jejich snadnější rozpoznatelnosti ve fragmentárním materiálu (obr. 22:1–2,4,7, 23:5,9,11, 25:5).

Pro stupeň Br D je již charakteristická žlábkovaná amfotka s mírně rozevřeným hrdlem (obr. 25:8), okřín se zvýrazněným ostrým vnějším lomem na výduti a svisle prstovaným spodkem (obr. 25:7) a patrně se sem může zařadit i hluboká mísa (koflík?) esovité profilace s velmi nevýrazným svislým žlábkováním a lalokovitě vytaženým okrajem (obr. 24:2). Také fragment plecí nádoby zdobené jednotlivými úzkými svislými žlábkami (obr. 24:10) a jeden tordovaný okraj mísy patří již mladší době bronzové. Překvapivý je výskyt vodorovného žlábkování na plecích spolu se souvislým svislým rýhováním (obr. 24:9).²

Ostatní předměty z pálené hlíny

V kontextu příkopu A se objevily tři přesleny (obr. 25:3, 26:21–22) a několik kotoučků z olámaných či obroušených střepů nádob (obr. 26:16–20). Tato kolečka byla přítomna i na Skalce u Velimi, kde je zva-

² Ke keramice počáteční fáze knovízské kultury ve středních Čechách viz Hrala 1973, 81–87; Smejtek 2007–2011, 116–118, 125, 128–143, 145–150, obr. 97–109.

Obr. 17. Výplně příkopu A. A – sonda H1, řez H212; B – sonda H3, řez I314; C – sonda I2, řez J212; D – sonda I2, řez I213; E – sonda I4, výplň VR04; F – sonda J3, řez J314

žována jejich funkce jako munice do praků (Hrala – Šumberová – Vávra 2000, 210–211; Harding et al. 2007, 75, Tab. 4:4, Pl. 16:1–9,11–12; Vávra – Štastný 2004, 254), avšak v sídlištním prostředí popelnicových polí jsou kotoučky častým nálezem a lze uvažovat i o jiných výkladech jejich užití (Smejtek 2011, 209–210 s další literaturou). Ve zbytku vrstvy s novověkou keramikou nad příkopem A byl nalezen zlomek úzké lžice (obr. 26:24). Čtvrtý přeslen pochází z vrstvy VR12, nebo VR14 (obr. 26:23). Mazanice se v kontextech z eneolitu i doby bronzové vyskytlo jen nepatrné množství.

Kamenná industrie a neopracované horniny

Následné stručné shrnutí vychází z petrografického vyhodnocení J. Zavřela (2017).

Z řívnáčské výplně A01 příkopu A byla vyzvednuta štípaná šipka z křemence typu Tušimice (obr. 26:8). V příkopu A, avšak v kontextech doby bronzové, se nacházelo škrabadlo ze severského eratického

silicitu glacienních sedimentů (A21; *obr. 26:9*) a zlomek hlízy těžé suroviny (A04/07/10/12/13/14/23, příp. ze středověkého/novověkého objektu), dále rovněž zlomek sekyrky (A23; *obr. 26:1*) a dalšího broušeného artefaktu z krystalového metatufu (A05; *obr. 26:3*). V propálených výplních sloupových tří různých jam nad příkopem B se jako intruze vyskytly srpová čepelka ze silicitu glacienních sedimentů (*obr. 26:10*), čepelka z pruhovaného rohovce (typ Abensberg-Arnhofen, Franská Alba; *obr. 26:11*) a ostrohranný úštěp bez patrné retuše z proterozoického silicitu (buližníku; *obr. 26:12*). Další šipka z křemence typu Tušimice pochází z eneolitické (eventuálně pozdně středověké) vrstvy nad příkopem B (VR09; *obr. 26:7*). Do eneolitického kontextu jílovitošterkovité vrstvy VR17 se řadí kus štípané industrie s hrubou retuší na hraně z místního proterozoického silicitu – buližníku. Mezi nestratifikované nálezy ze sběru patří zřejmě hrubě opracovaný ostrohranný zlomek tvaru drobného hrotu z buližníku (*obr. 26:6*), fragment broušené industrie z valounu (?) metaprachovce až rohovce (*obr. 26:4*) a v mladším (středověkém) kontextu se objevil zlomek broušené industrie z amfibolitu. Materiálem nepravidelných brousků z lokálních surovin byly železité pískovce (A07 /2 ks/, sonda H3 /4 ks/), křemence (A01, A16, sběr; *obr. 26:5*), alterovaný tuf (sonda H3) a říční valoun rohovce (A16). V kontextech A07 a A15 se nacházely dva kotoučky broušené ze železitého pískovce (*obr. 26:14–15*). Zlomky drtidel (podložek) byly zachyceny ve dvou případech (A04 /*obr. 26:13*/, sonda I2). Zdroj jejich materiálu – karbonské arkózy – leží na Kladensku. Otlučené či oštípané fluviální valouny se objevily v kontextech A05, A22, A24, A05/A06/A11 /A17/A18/A20/A21/A24, Z02, v sondách H3 (2 ks), I2 (2 ks) a ve vrstvě 14 (očazený). Ostrohranné zlomky fluviálních valounů vzniklé jejich destrukcí se nacházely v kontextech A01, A04 (2 ks), A05, A07 (2 ks), A09, A11, A16, A21 (2 ks), A05/A06/A11/A17/A18/A20/A21/A24 a B01. Z kontextu A07 byl vyzvednut tmavě červený valounek hydroxidů železa. Jak dosvědčují umělé rýhy na povrchu, byl používán jako barvítko.

Ve výplních žlábků Z01 a Z02 dominovaly proterozoické sedimenty (asi 43 %) a ordovické křemence (asi 42 %), sporadicky se objevovaly říční valouny (asi 8 %), vulkanické horniny (asi 3 %) a železité pískovce (asi 3 %). Drobné zlomky křídových opuk mohou být intruze.

Zastoupení hornin se v jednotlivých sondách situovaných do příkopu A značně odlišovalo. V celkovém poměru převažovaly proterozoické sedimenty (hlavně silicity; asi 29 %), dále byly četné železité pískovce (asi 26 %), vulkanické horniny (lávy a tufy; asi 20 %) a ordovické křemence (asi 18 %). Malý podíl měly fluviální valouny (asi 6 %) a ostatní horniny (včetně opuky; asi 1 %).

V kamenné destrukci, vrstvě A22, dosáhly nejvyššího podílu ordovické křemence (asi 60 %), zatímco proterozoických sedimentů bylo o poznání méně (asi 23 %). Skladbu hornin doplňovaly železité pískovce (asi 6 %), opuka (asi 4 %) a ostatní materiály (fluviální valouny a vulkanity; asi 7 %).

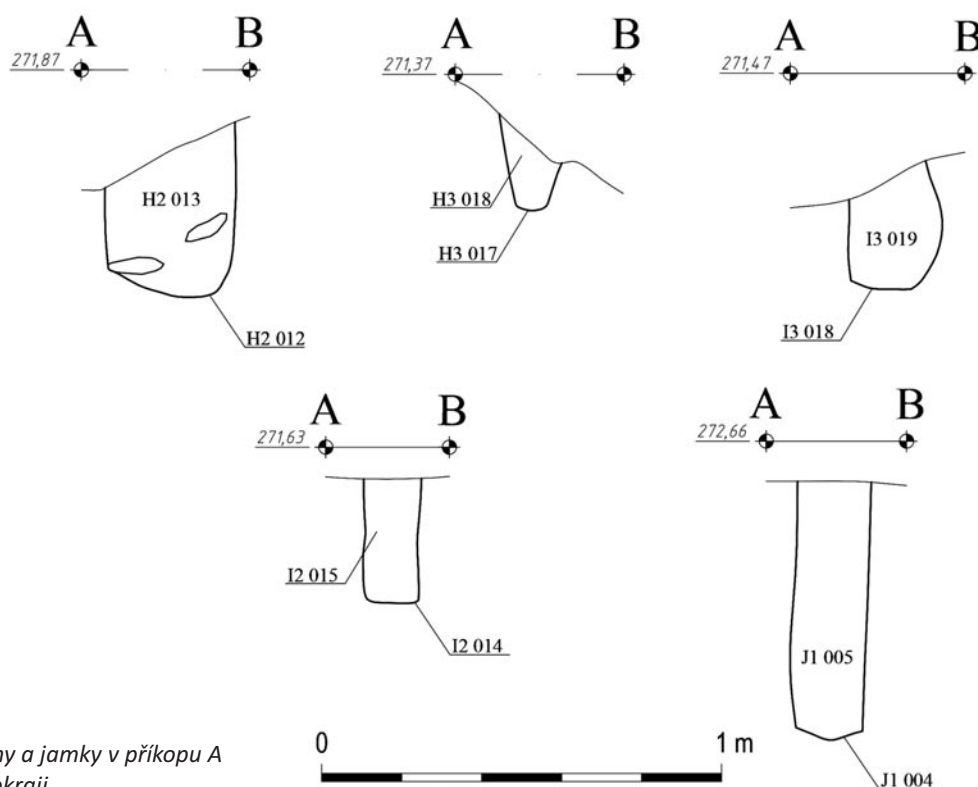
Silicity (buližníky) lze označit jako surovinu lokální, která vystupuje v místech kostela sv. Matěje. V blízkém okolí se vyskytují rovněž železité pískovce, a to v oblasti Hanspaulky, i fluviální valouny – ve vltavské šterkopískové terase severovýchodně od místa výzkumu, nejbližše necelých 200 m. Výskyt ordovických křemenců a vulkanitů v archeologických kontextech spolu s terénním pozorováním J. Zavřela dovoluje předpokládat, že výchozy těchto hornin se nacházely v jižních partiích vyvýšeniny s kostelem, jižní části hřbitova a areálu Hendlova dvora. Neopracované křídové opuky zčervenale nebo očazené kontaktem s ohněm byly identifikovány v kontextech A04, VR09 a VR14. Opuky byly na místo importovány, nejbližší známé výchozy leží asi 1,2 km na severozápad na opačné straně Šáreckého údolí.

Bronzové artefakty

Nejvýraznějším bronzovým předmětem je trojúhelníková čepel dýky se zesílenou střední částí a rovným týlem (*obr. 27:1*). Její přesná pozice ve vertikálně stratigrafické situaci příkopu A není známa, neboť byla objevena v sesunutě zemině vypadlé z profilu. Z výplní A07–A14 byl vyzvednut zlomek zahnutého hraněného drátu (*obr. 27:3*), z kontextu A05 pochází drobný zlomek plíšku, z A11 malý fragment trubičky. Výplň A18 obsahovala nýt (*obr. 27:5*). Fragmenty předmětu z tyčinky přecházející v plech (možná závěsek?; *obr. 27:4*) se našly v kontextu A21. Vrchní výplň příkopu A24 vydala jehlici, bohužel s nedochovanou odlomenou hlavicí (*obr. 27:2*). V kamenité vrstvě VR14 nad příkopem B bylo přítomno hraněné šídlo (*obr. 27:6*).

Kostěná industrie a osteologie

Kostěné artefakty reprezentují zatím jen dva nálezy. Prvním z nich je opracovaná kost tyčinkovitého tvaru s ořezaným koncem (*obr. 27:7*) z kontextů A07–A14, druhý sloužil patrně jako rukojeť drobného nástroje. Dochovaná terminální strana je pečlivě obroušena, na povrchu se z boku nacházejí zářezy (*obr. 27:8*). Datace do pravěku není jasná, pochází z neznámého kontextu v sondě I3.

Obr. 18. Sloupové jámy a jamky v příkopu A a vně při jeho jižním okraji

Osteologická analýza zatím nebyla provedena. Mezi zvířecími kostmi upomínajícími na běžný sídlištní odpad nebyly při základním laboratorním zpracování rozpoznány zlomky lidských kostí, avšak verdikt by měl zaznít až po odborném vyhodnocení.

Analýza uhlíků

Archeobotanický rozbor a vyhodnocení, z něhož jsou zde uvedeny pouze nejstručnější údaje, provedli P. Kočár a R. Kočárová (2017). Uhlíky dubu (*Quercus*) byly identifikovány v kontextech vrstvy VR01, žlábků (Z01, Z02), kamenité destruktivní vrstvě nad žlábkem (A22), dále v řívnáčské výplni příkopu A (A01), ve větším množství potom ve výplních příkopu A datovaných do doby bronzové (A07, A17/A21, A18, A21, A24). Výplň A21 obsahovala také uhlíky slivoně (?) (cf. *Prunus*), jabloňovité dřeviny (*Pomoideae*) a lísky (*Corylus*), ve výplni či vrstvě A24 se objevil také jilm (*Ulmus*). Ve výplni příkopu B (B01) byl doložen dub a jilm. Druhová skladba souboru uhlíků je dosti chudá. Převaha dubu s příměsí jilmu v příkopech A a B nasvědčuje existenci zbytků spálených konstrukcí. Minoritní výskyt dalších dřevin (lísky, trnky, hlohu či jeřábu) lze vyložit jako spálené zbytky lokální keřové vegetace.

FORTIFIKACE

Jaké doklady poskytuje nálezová situace příkopu A k podobě opevnění?

K vybudování příkopu došlo spolehlivě v eneolitu. Jeho homogenní spodní výplň s keramikou řívnáčské kultury A01 dosahuje přibližně jedné třetiny mocnosti všech výplní. Zřejmě se dovnitř sesouvala z valu či rozpadlé hradby, tvořené materiálem vykopaným při hloubení příkopu.

V závěru střední doby bronzové byl příkop částečně vyčištěn, avšak nikoliv až na původní dno. Sloupové jamky po stranách nového dna mohly souviset se zpevněním stěn zabraňujícím splachování zeminy.

Žlábek Z vedoucí paralelně nad příkopem A ve vzdálenosti asi 1,5 m naneštěstí není keramickými zlomky jednoznačně datován. Velkou část jeho výplně tvořily kameny, které se do něj dostaly patrně z vrstvy A22, a to nám dává víceméně spolehlivou možnost vztáhnout jej k opevnění z doby bronzové. Žlábek mohl sloužit jako palisádový, případně byl vykopán za účelem ukotvení svislých dřevěných prvků hradby. Celkem kompaktní vrstva kamenů Z01 při stranách žlábků (obr. 19:C) mohla vzniknout snad i intencionálním vyložáním (zaházením).

Berma byla mírně šikmá až vodorovná a relativně úzká.

Žlábek překrývala kamenitá destrukční vrstva A22, která dosahovala k okraji příkopu, někdy leželo pár kamenů i na vnitřní (severní) straně příkopu a výrazná vrstva kamenů A04 se nacházela na dně, tedy nad řívnáčskou výplní A01. Následné výše uložené výplně nesou méně i více výrazné stopy po účincích ohně. Tato zjištění korespondují s akcí J. A. Jíry v letech 1897–1898 (*Jíra 1899*) a analogickou situaci lze hledat na Skalce u Velimi, jak ostatně tuto shodu (v opačném pořadí) do moderní literatury uvedl M. Vávra s D. Šťastným (*Vávra – Šťastný 2004; tíž 2006*).

Zřetelné shody se objevují v mladší fázi velimského opevnění, u příkopu H a takzvaného příkopu E. Kamenná destrukce na vnitřní straně příkopu H pocházela z předpokládané zřícené zdi na okraji bermy. Po čelní straně hradby zůstaly pouze základy palisády. Hradba měla být asi 5 m široká a konstruovaná ze svislých dřevěných prvků, snad i vodorovných trámů, a hlinitého náspu. Vnitřní líc hradby podpíraly velké kůly či sloupy, mezi něž byly naskládány lomové kameny. Stopy požáru se projevíly v prostoru obou bran (*Šimová 1997; Vávra – Šťastný 2003; tíž 2004; tíž 2006; Harding et al. 2007*).

Fortifikace v Horní Šarce ve své konstrukci kombinovala jak dřevo, tak hlínu a kámen. Torzovité poznání však neposkytuje dostatečné množství informací pro přesnou rekonstrukci opevnění. Nabízejí se zde dvě možnosti výkladu:

1) Žlábek sledující hranu příkopu A je základem hradby, do něž byly zasazeny vedle sebe sloupy (palisáda). Hradba měla líc obložený kamenem a byla velmi vysoká, alespoň 6 m, jelikož stopy zřícení s prohořelým dřevem a přepálenou hlínou jsou uloženy na vnější straně příkopu. Požárové vrstvy pak překryla žárem jen slabě dotčená masa hlinitého tělesa. Žlábek nebyl dimenzován na mohutné sloupy, tudíž se jako pravděpodobné jeví provázání dřevěné konstrukce hradby horizontálními prvky. Ty by ostatně hrály i důležitou roli při upevnění kamenné plenty.

2) Žlábek sloužil jen pro samostatnou dřevěnou palisádu, se kterou snad mohla souviset i kamenná zídka rozvalená při zániku na dno příkopu. Hradba se nacházela o něco severněji, berma dosahovala větší šíře a byla překryta kamennou destrukcí z čela hradby. Šikmo uložené požárové vrstvy z rozpadlého dřevohlinitého opevnění souvisejí s jinou hradbou, která stála v prostoru mezi příkopy A a B (tehdy zaniklým).

Druhou možností se otevírá další interpretační nesnáž, totiž situace stratigraficky mladší než eneolitický příkop B a vrstvy, které jej překrývají. Linie dvou řad sloupových jam situovaná na severní okraj zaplněného příkopu B byla sice z důvodu (minimálního) výskytu středověké až novověké keramiky a ne zcela jasné vertikální stratigrafii v jedné ze sond řazena předběžně do 15. století (*Kacl 2016; Kacl ed. 2017*), zarážející je však charakter výplní – opět s červenohnědou až výrazně červenou propálenou hlínou – i mohutnost původní konstrukce. Důležitou otázkou tedy je, zda lze uvažovat o příslušnosti dvojitého pásu sloupových jam k fortifikačnímu systému doby bronzové, což se na druhý pohled zdá pravděpodobnější než masivní ohrazení při venkovském dvoře v době, byť neklidné, pozdního středověku.

Vzdálenost jam (měřeno od středů) činí 1,2–1,6 m, prostor mezi nimi je asi 80 cm široký a jejich velikost se pohybuje okolo 50 cm a sahají 60–70 cm hluboko. Mohly by být základem čela hradby, k jejímuž zbudování byl vybrán prostor nad zaniklým příkopem B, po němž stále v trase jeho průběhu mohla zůstat mělká terénní deprese. Zajímavá je též přítomnost další vrstvy tvořené kameny a bloky o velikosti výjimečně až do 70 cm (se železitými pískovci, proterozoickými silicity, drobnými a břidlicemi, křemenci, mandlovcovitými lávami, tufy, fluviálními valouny a ostrohrannou opukou v některých případech zčernalé žárem; *Zavřel 2017*), která převrstvuje řady sloupových jam a prostor někdejšího příkopu B (*obr. 29*). Lákavou možností ztotožnění s hypotetickým kamenným lícem hradby (ukotvení kamenů mohlo být vyřešeno skládáním do mezer mezi svislé sloupy na čelní straně) zde poněkud kalí přítomnost zlomků keramiky ze 14. až 15. a 15. až 16. století spolu se střepy z eneolitu a doby bronzové. Interpretace této situace, k níž by mohlo napomoci i případné radiokarbonové datování uhlíků, je tedy námětem pro další bádání.

ZÁVĚR

Předstihový výzkum vkročil do prostoru, který byl archeologicky poznáván od 19. století (*Jíra 1899; Sklenář 2005, 20; tíž 2014, 110*), přesto však správnou interpretaci zaniklého opevnění přinesli až M. Vávra s D. Šťastným, a to díky analogické situaci odkrývané na soudobém opevněném areálu na Skalce u Velimi (*Vávra – Šťastný 2004; tíž 2006*).

Svědectví J. A. Jíry o průběhu mohutného pásu přepálené zeminy (*Jíra 1899, 46–47*) přehrazující jedinou přístupovou šíjí je důležitým vodítkem, které nové nálezy potvrzují. Udávaná šíře 100 kroků je úctyhodná a může vypovídat o několikanásobném fortifikačním díle zaniklém při požáru. Sonda, kterou

Obr. 19. Sonda G4. A – kamenná destrukce A22, B – výplň žlábků Z02, C – žlábek s výplní Z01 (obložení?). Příkop A, sonda I3. D – pozůstatky shořelé dřevěné konstrukce v červeně přepálené hlíně (výplně A17, A18, A21)

Jíra v rámci výzkumu Společnosti přátel starožitností českých nechal v zimních měsících let 1897 a 1898 vykopat, se táhla od tehdejšího nároží hřbitovní zdi (Jíra 1899, obr. 2; Hlava 2014, obr. 5), a jak lze odvodit, byla situována do příkopu A. Rekonstrukce průběhu opevnění M. Vávry a D. Šťastného (2006, obr. 1) se tedy potvrzuje jako správná.

Nový výzkum z let 2014–2017 zachytil dvojici jižních příkopů B a C o šířce 4,5–6 m a 4 m, zařaditelných chronologicky do časného nebo (spíše?) staršího eneolitu, a severní příkop A, široký 8 m, který je datován do středního eneolitu a druhotného využití došel v období závěru mohylové kultury a na počátku kultury knovízské (Br C2/D). Ze severu jeho průběh sledoval žlábek Z, patrně palisádový. Někde za ním se patrně tyčila hradba vystavěná ze dřeva, hlavně dubového, hlíny a kamene s převahou lokálních hornin. Kamenný zával na dně příkopu A může souviset i s rozvalenou zdí či zídka, podobně jako je to předpokládáno na okraji příkopu H po obou stranách brány Z na Skalce u Velimi (Vávra – Šťastný 2004, 248 s další literaturou; tíž 2006, obr. 6). Zdá se, že před příkopem A, při okraji zaplněného příkopu B, byla postavena další hradba s využitím vertikální dřevěné konstrukce a hlinitého náspu (zdali i s lomovými a sbíranými kameny je otázkou dalšího výzkumu).

Způsob, jímž se dostal nepřepálený sídlištní odpad v podobě keramiky a zvířecích kostí do destrukčních výplní příkopu A, není jasný. Interpretace mechanismu by upřesnila také relativně chronologickou dataci vzniku a zániku fortifikace, která byla zlikvidována jednorázově při katastrofálním požáru. Absolutní data postrádáme, do budoucna jsou však vzorky spálených dřevěných konstrukcí dostupné. Na základě keramiky se nabízí horizont od stupně Br C2 po počátek stupně Br D, pokud však nejde jen o jejich přechodné období. Stejný relativně chronologický rozptyl vykazují ostatně i nálezy bronzů, hromadné i jednotlivé, ze sousedního prostoru hřbitova (Kytlicová 1964, 547, 553; tíž 2007, 294–295; Slabina 1966; Smejtek 2005, 544). K jejich interpretaci jako depotů lze podotknout, že žádný nebyl v terénu archeologicky dokumentován (s výjimkou nálezů vykopaných při sondáži J. A. Jíry, ten však žádné kumulace nezmiňuje). Pokud by bývaly měly být hromadné nálezy ukládány intencionálně, došlo by k tomu až

po zániku opevnění. Nabízí se tedy také výklad, že bronzové nálezy se nacházely v zánikových kontextech jako ztrátové a přemístěné, někdy i v náhodných hromadných polohách. Jen některé předměty, často jen zlomky, lze klást do souvislosti s možným válečným střetem – hroty šípů a oštěpů, dýky, meč a sekery. Z nového výzkumu tuto kategorii může rozšířit jedině čepel dýky z výplně příkopu A.

Stejně jako na způsob zániku hradiště, namátkou vlivem války o zdroje, mocenskou rivalitou, ideologickou a náboženskou transformací společnosti či fanatismem, lze nahlížet i různé aspekty funkce, které se obvykle mohou prolínat ve více rovinách. Vzhledem k poloze nad úrodným a po celý zemědělský pravěk vyhledávaným územím dejvicko-bubenečského prostoru, vázajícím se k vltavskému levobřeží a Dejvickému potoku, lze jistě souhlasit s názorem, že dejvické hradiště sdružovalo funkce jako „opevněné sídliště se specializovanou řemeslnou výrobou“, bylo „střediskem místního hospodářství a obchodu, života a mocenského zajištění větších územních jednotek“ (Vávra – Šťastný 2004, 255). Připomeňme v této souvislosti i předpokládané důležité pravěké komunikační trasy a blízkost hypotetického brodu přes Vltavu (Bureš – Waldhauser 2005, 741; Bursák 2016, 296), jejíž řečiště mezi Podbabou a Podhořím vstupuje mezi skály. Ovšem symbolický smysl a společenský význam složeného artefaktu, jakým je nadkomunitní areál hradiště, je neoddiskutovatelný (Neustupný 1995; týž 2010, 148–149).

Podstatným rysem této lokality, již v předchozím odstavci označené plným právem jako dejvické hradiště, je přehrazení celé šíře přístupové šíje. Velký vydělený prostor mohl sloužit také jako refugium a poskytoval dostatek místa pro řadu lidských aktivit včetně zemědělské výroby, a to jak v období staršího a středního eneolitu, tak na přelomu střední a mladší doby bronzové.

PRAMENY A LITERATURA

- ADČ: Archeologická databáze Čech, Archiv 3.1, verze 2010, Archeologický ústav AV ČR, v. v. i.
- Bouzek, J. – Koutecký, D. – Neustupný, E. 1966: The Knovíz settlement of North-West Bohemia. *Fontes Archaeologici Pragenses*. Volumen 10. Pragae.
- Bureš, M. – Waldhauser, J. 2005: Praha železná. Mladší doba železná – Keltové na území Prahy. In: M. Lutovský – L. Smejtek a kol., *Pravěká Praha*. Praha, 716–776.
- Bursák, D. 2016: Pokračování po 120 letech: Výzkum J. A. Jíry pro Společnost přátel starožitností českých v Praze-Bubenči a Dejvicích z let 1897–1898. *Doba laténská a římská, Archaeologica Pragensia* 24, 246–301.
- Droberjar, E. 2005: Praha germánská. Doba římská a doba stěhování národů. In: M. Lutovský – L. Smejtek a kol., *Pravěká Praha*. Praha, 777–841.
- Havel, J. 1986: Baba – výšinné sídliště kultury nálevkovitých pohárů v Praze 6/Dejvicích. *Acta Musei Pragensis* 82. Praha.
- Hlava, M. 2014: Archiv Oddělení archeologických sbírek Muzea hlavního města Prahy, *Archaeologica Pragensia* 22, 279–291.
- Hrala, J. 1973: Knovízská kultura ve středních Čechách. *Archeologické studijní materiály* 11. Praha.
- Hrala, J. – Šumberová, R. – Vávra, M. 2000: Velim. A Bronze Age fortified site in Bohemia. Praha.
- Harding, A. – Šumberová, R. – Knüsel, Ch. – Outram, A. 2007: Violence and Death in Bronze Age Bohemia. The results of fieldwork 1992–95, with a consideration of peri-mortem trauma and deposition in the Bronze Age. Prague.
- Jíra, J. A. 1899: Výzkum Společnosti přátel starožitností českých v Praze v r. 1897–1898. I. Šárka u sv. Matěje, Časopis Společnosti přátel starožitností českých 7, 45–53, 85–92.
- Jiříček, J. 2008: Výšinná lokalita Baba, Praha 6 – Dejvice. Rukopis bakalářské práce, FF UK, Praha.
- Kacl, P. ed. 2014: Nálezová zpráva ze zjišťovacího archeologického výzkumu provedeného před akcí „Rezidence Hendlův dvůr“. Číslo akce Archeo Pro: 77/13 AP. Nепublikovaná nálezová zpráva uložena v archivu Archeo Pro.
- Kacl, P. 2016: Praha-Dejvice, in: *Archeologický výzkum v Praze v letech 2014–2015 (paleolit – doba stěhování národů)*, *Archaeologica Pragensia* 23, 479–481.
- Kacl, P. ed. 2017: Nálezová zpráva z předstihového záchranného archeologického výzkumu provedeného při akci „Rezidence Hendlův dvůr – Přístavba č. p. 23 a č. p. 24 včetně příjezdové komunikace a domovních přípojek“. Číslo akce Archeo Pro: 41/14 AP. Nепublikovaná nálezová zpráva uložena v archivu Archeo Pro.
- Kočár, P. – Kočárová, R. 2017: Antrakologická analýza. In: P. Kacl (ed.), *Nálezová zpráva z předstihového záchranného archeologického výzkumu provedeného při akci „Rezidence Hendlův dvůr – Přístavba č. p. 23 a č. p. 24 včetně příjezdové komunikace a domovních přípojek“*. Číslo akce Archeo Pro: 41/14 AP. Nепublikovaná nálezová zpráva uložena v archivu Archeo Pro, 504–512.
- Kytlicová, O. 1964: K časovému zařazení depotů horizontu Plzeň-Jíkalka, *Archeologické rozhledy* 16, 516–556.

- Kytlicová, O. 2007: Jungbronzezeitliche Hortfunde in Böhmen. *Prähistorische Bronzefunde* XX/12. Stuttgart.
- Lutovský, M. – Smejtek, L. a kol. 2005: *Pravěká Praha*. Praha.
- Mašek, J. 2001: Svrchní proterozoikum. In: Kovanda a spoluautoři, *Neživá příroda Prahy a jejího okolí*. Praha, 19–21.
- Neustupný, E. 1995: The significance of facts, *Journal of European Archaeology* 3/1, 189–212.
- Neustupný, E. 2010: *Teorie archeologie*. Plzeň.
- Sklenář, K. 2005: Historie archeologického výzkumu Prahy. In: M. Lutovský – L. Smejtek a kol., *Pravěká Praha*. Praha, 17–66.
- Sklenář, K. 2014: Břetislav Jelínek – „poslední romantik“ české archeologie, *Archaeologica Pragensia* 22, 9–166.
- Slabina, M. 1966: Nález bronzových sekerek na hřbitově u kostela sv. Matěje v Praze 6-Dejvicích, *Archeologické rozhledy* 18, 342–344.
- Smejtek, L. 2005: Praha bronzová. In: M. Lutovský – L. Smejtek a kol., *Pravěká Praha*. Praha, 349–590.
- Smejtek, L. 2007–2011: Osídlení z doby bronzové v Kněževsi u Prahy 1–3. Praha.
- Smejtek, L. – Lutovský, M. – Militký, J. 2013: *Encyklopedie pravěkých pokladů v Čechách*. Praha.
- Šimová, V. 1997: Rekonstrukce vnější fortifikace z nejmłodší fáze hradiště Velim-Skalka, *Archeologie ve středních Čechách* 1, 173–181.
- Turek, J. 2005: Eneolit – pozdní doba kamenná. In: M. Lutovský – L. Smejtek a kol., *Pravěká Praha*. Praha, 239–348.
- Vávra, M. – Šťastný, D. 2003: Nové poznatky o opevnění velimské Skalky v době bronzové, *Archeologie ve středních Čechách* 7, 163–173.
- Vávra, M. – Šťastný, D. 2004: K interpretaci mladších nálezových situací z doby bronzové (Velim u Kolína), *Archeologie ve středních Čechách* 8, 243–256.
- Vávra, M. – Šťastný, D. 2006: Velimská Skalka a Horní Šárka, dvě opevněná centra z doby bronzové ve středních Čechách, *Muzejní a vlastivědná práce/Časopis Společnosti přátel starožitností* 11/114, 109–118.
- Zavřel, J. 2014: Geomorfologický a geologický popis. In: P. Kacl (ed.), *Nálezová zpráva ze zjišťovacího archeologického výzkumu provedeného před akci „Rezidence Hendlův dvůr“*. Číslo akce Archeo Pro: 77/13 AP. Nепublikovaná nálezová zpráva uložená v archivu Archeo Pro, 6–8.
- Zavřel, J. 2017: Petrografický rozbor kamenných archeologických nálezů. In: P. Kacl (ed.), *Nálezová zpráva z předstihového záchranného archeologického výzkumu provedeného při akci „Rezidence Hendlův dvůr – Přístavba č. p. 23 a č. p. 24 včetně příjezdové komunikace a domovních přípojek“*. Číslo akce Archeo Pro: 41/14 AP. Nепublikovaná nálezová zpráva uložená v archivu Archeo Pro, 455–503.

New evidence for prehistoric fortifications at Horní Šárka in Prague-Dejvice

During a development-led excavation at Horní Šárka in Prague-Dejvice, remains of a fortification line were exposed which used to protect a narrow access corridor, i.e. access from the south to a large artificial elevation above Litovický Brook, flowing through the Šárka valley, and the Vltava River in the Aeneolithic and the Bronze Age.

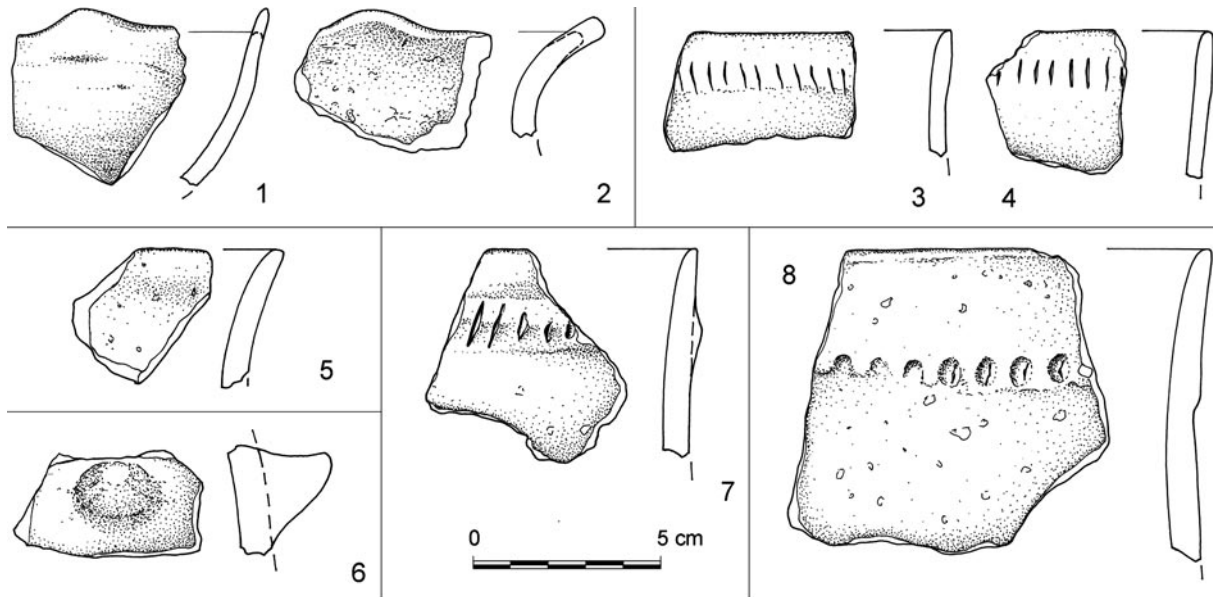
A pair of south ditches (B and C), 4 m and 6 m wide, with maximum identified depths of 0.6 and 1.1 m, are dateable to the early Aeneolithic (Funnel Beaker culture). A few finds from this horizon were also identified in strata of colluvial nature.

The north ditch (A) was 8.1 m wide and 2 m deep and one third of it was filled with a layer containing Řivnáč culture pottery. It was also secondarily used in the transition period between the Tumulus and Knovíz cultures (Br C2/D) when it was reconstructed (pole holes at the bottom) and supplemented with a palisade groove (Z) in its northern vicinity. A stony destruction layer overlapping the groove and reaching up to the edge of the ditch proves the use of stone in construction of the fortification, perhaps in the front of the presumed rampart. The destruction of the rampart by a catastrophic fire is documented by differently coloured charred fills of the ditch which also contained remains of a charred wooden structure. The archaeological record also contained finds clearly associable with a hypothetical violent conflict leading to the destruction of the fortification, most likely in early Br D.

Apart from finds belonging to the Funnel Beaker, Řivnáč, Tumulus and Knovíz cultures, also a small fragment of a bell-beaker was identified in the material as an intrusion.

In future, it will be necessary to specify the chronological position and interpretation of the fortification line above defunct ditch B with two rows of pole holes and a stony destruction layer where circumstantial evidence for destruction by fire was identified as well. Despite the presence of medieval and modern period finds, these could be remains of another rampart dating from Br C2/D.

The new excavation spatially extended a test pit excavated in 1897–1898 which was positioned in the route of ditch A in the area of today's cemetery. The description of that excavation contains an important mention of

Obr. 20. Keramika. Příkop A. 1–2 – kontexty A07–A14. Příkop B. 3–4 – B01; 5 – B02. Souvrství. 6 – VR12/VR14; 7 – VR17; 8 – VR40. Kresba I. Vajglová

a broad line consisting of red-fired clay stretching against the access corridor (Jíra 1899). The blocking of the access corridor could possibly also be connected with a fortified early Aeneolithic settlement on the promontory of Baba, to the northeast from there, from which evidence for occupation during the Middle Aeneolithic and the Middle and Late Bronze Age is also known (Havel 1986; Turek 2005, 318).

(English by Jan Machula)

Fig. 1. Location of the excavation (red) shown on a topographic map. Translucent red indicates the presumed course of the fortification

Fig. 2. Test pit network

Fig. 3. Aerial photograph showing the progress of fieldwork taken in September 2014

Fig. 4. Topographic plan showing the level with features A, Z, pole holes and several medieval and modern period features

Fig. 5. Places with known archaeological finds in the area around Horní Šárka and Baba. Number 1 marks the reported excavation surface. Dark dots indicate located finds, light dots indicate finds from estimated locations.

Fig. 6–12. Drawing documentation of the excavation

Fig. 13. Ditch B with later strata and pole holes

Fig. 14–16. Drawing documentation of the excavation

Fig. 17. Fill of ditch A

Fig. 18. Pole holes in ditch A and outside it, near its southern edge

Fig. 19. Test pit G4. A – stony destruction, B – fill of groove Z02, C – groove with fill Z01. Ditch A, test pit I3. D – remains of a charred wooden structure in red fired clay

Fig. 20–25. Pottery

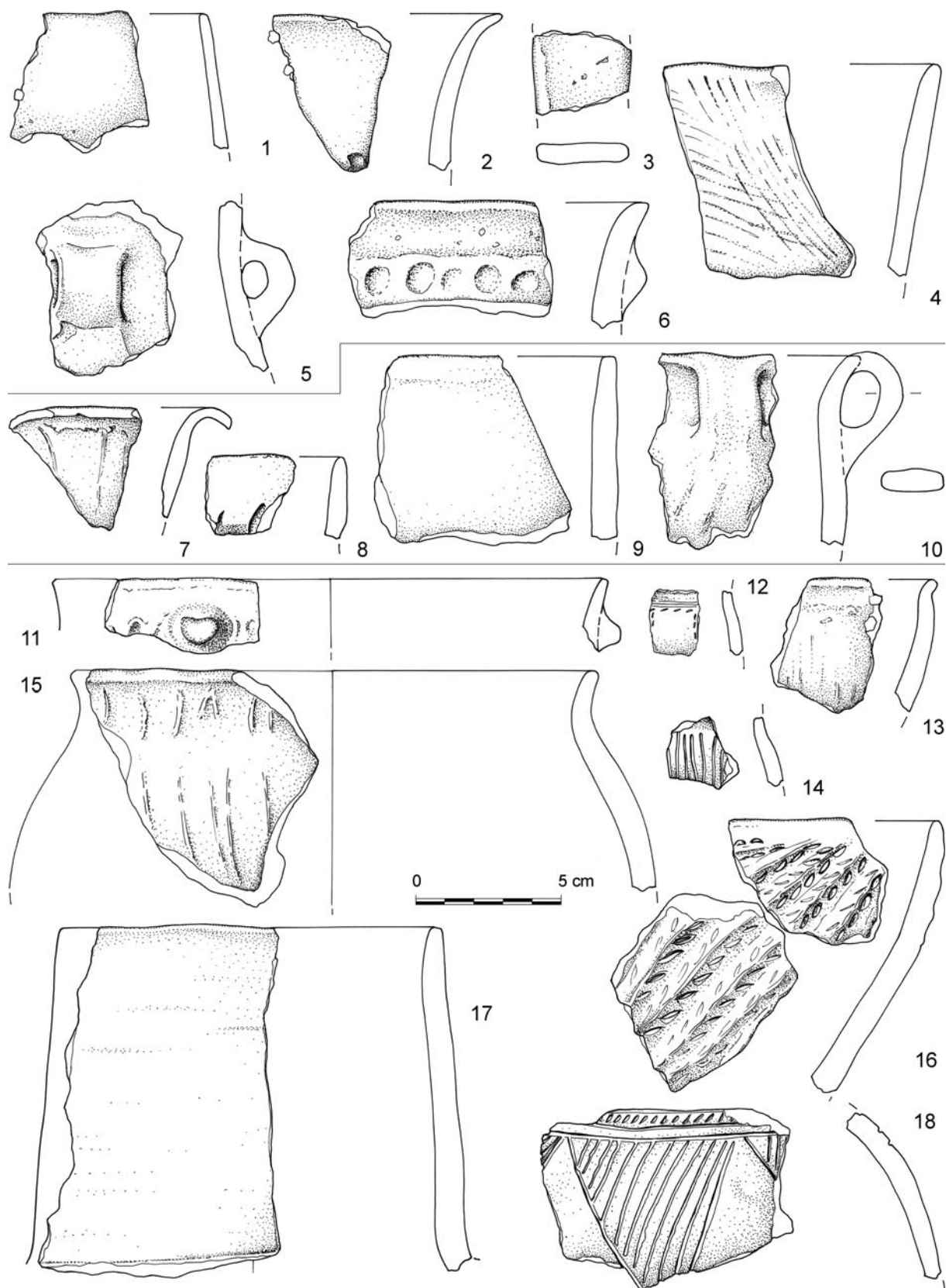
Fig. 26. Stone industry and objects made of fired clay

Fig. 27. Bronze and bone industry

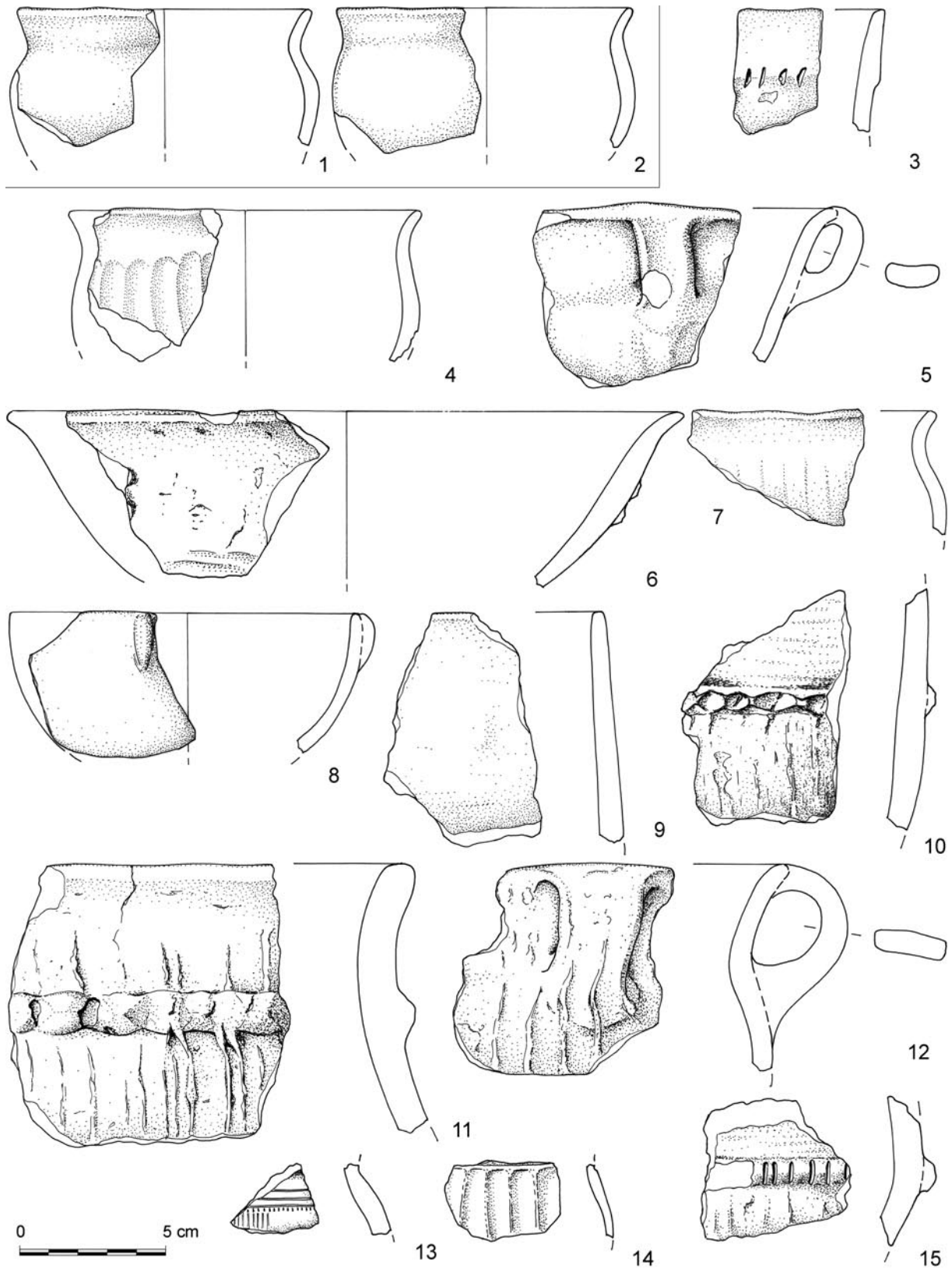
Fig. 28. Ditch A under excavation

Fig. 29. Cleaning stony destruction VR14

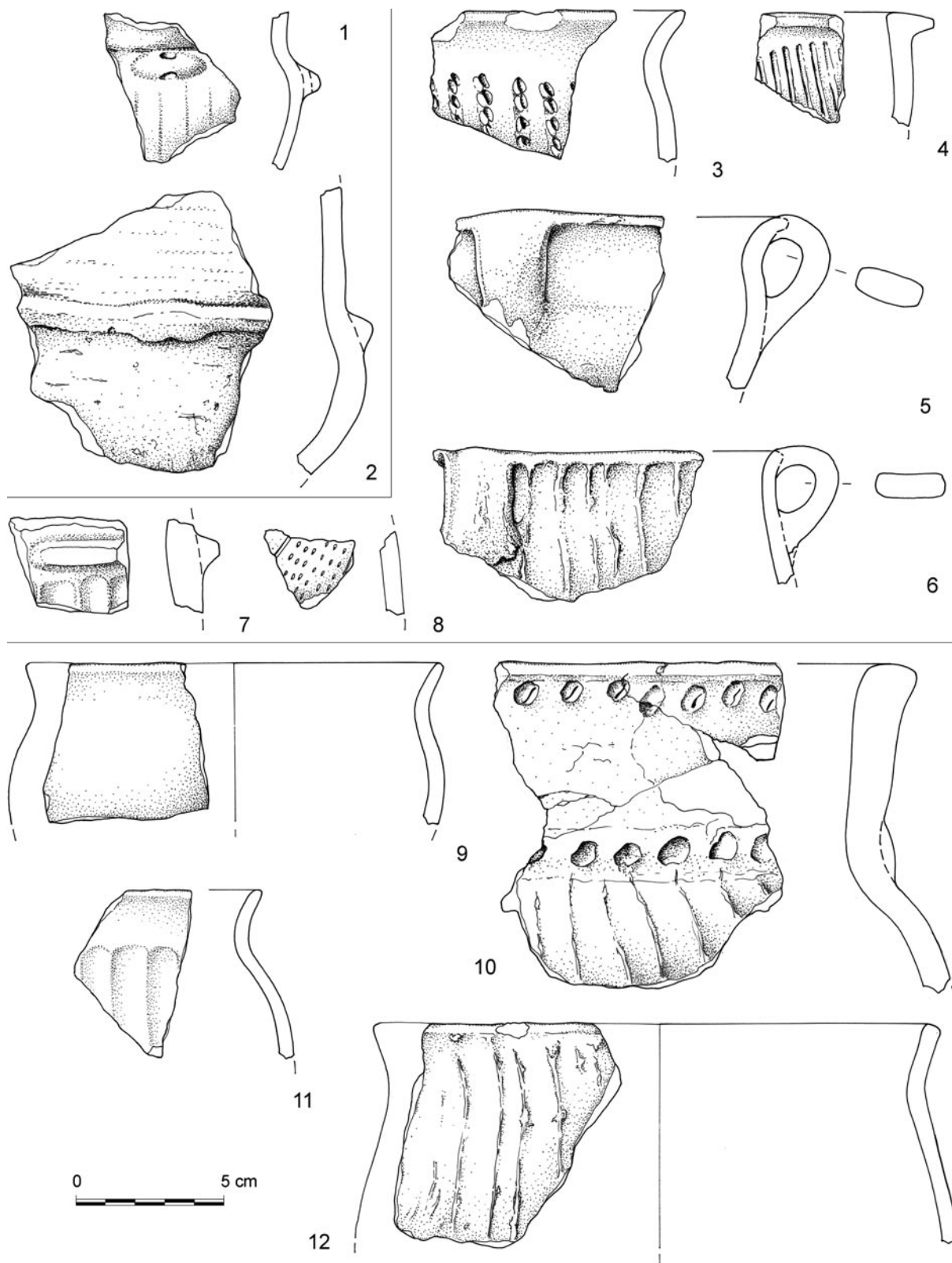
Fig. 30. Excavation leader (left) and Miloš Vávra

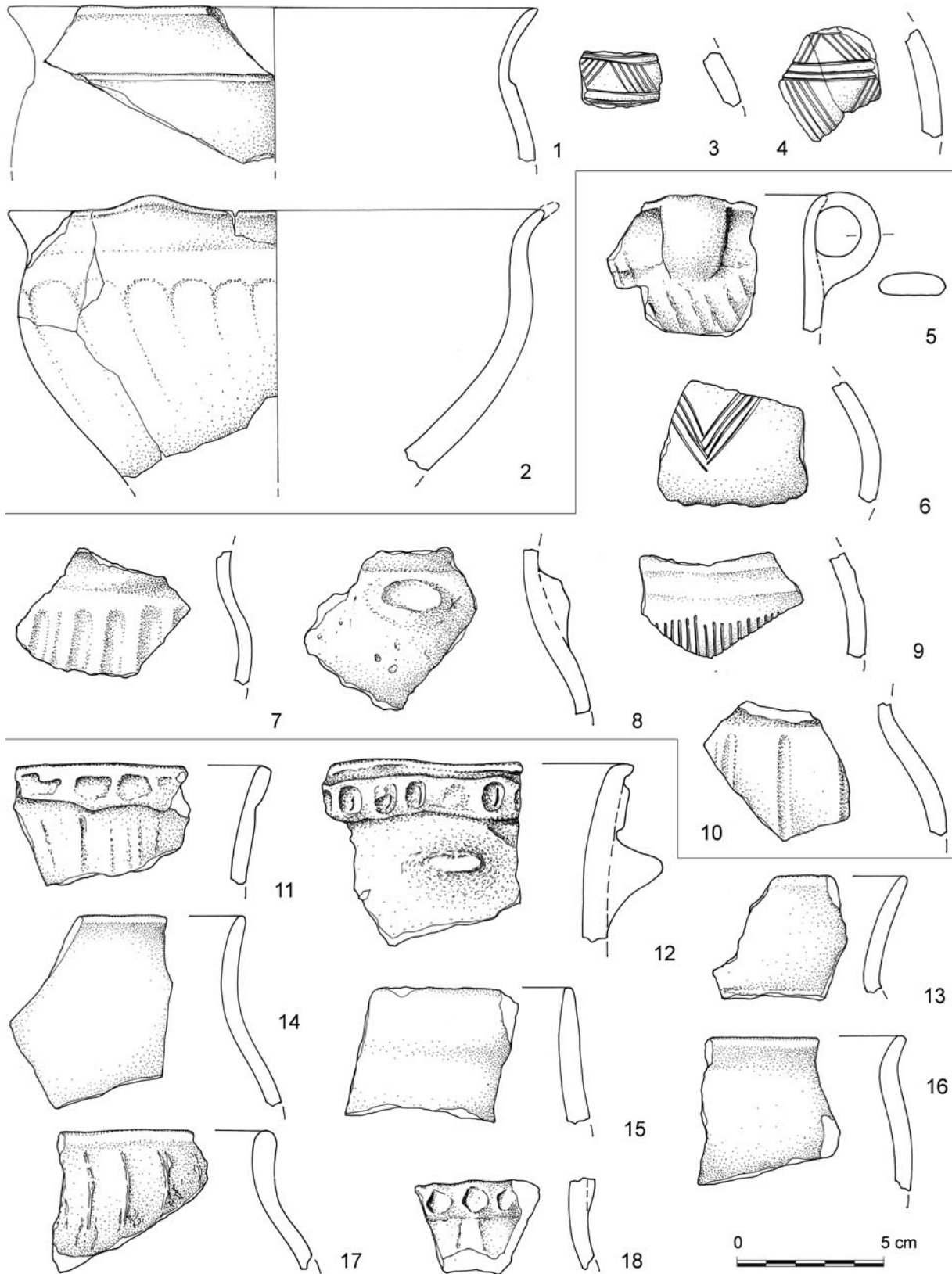
Obr. 21. Příkop A. Keramika. 1–6 – kontext A01; 7–10 – A04; 11–18 – A05. Kresba I. Vajgllová

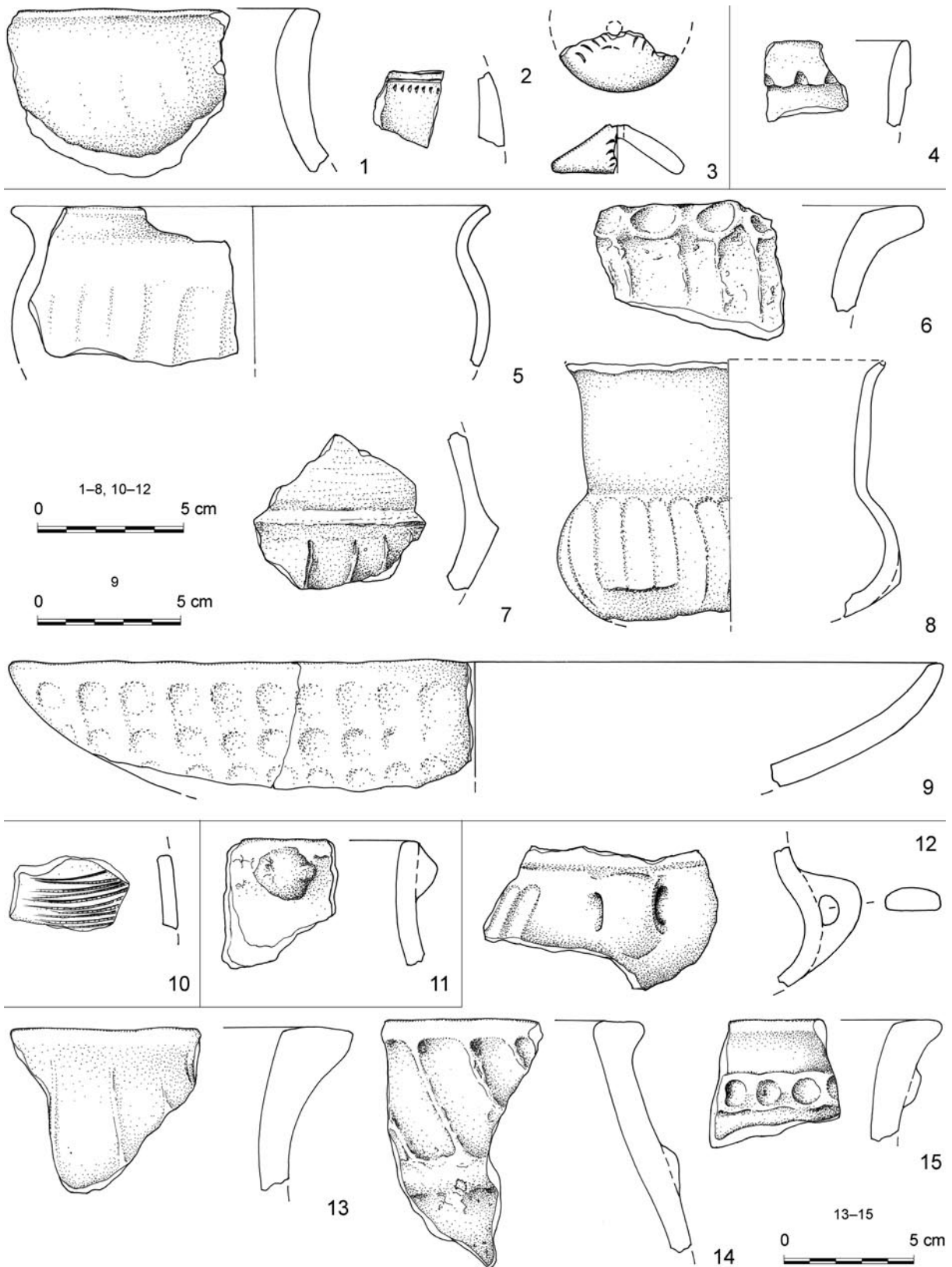
Obr. 22. Příkop A. Keramika. 1–2 – kontext A05; 3–15 – A07. Kresba I. Vajglová

Obr. 23. Příkop A. Keramika. 1-2 – kontext A07; 3-8 – A11; 9-12 – A15. Kresba I. Vajglová

Obr. 24. Příkop A. Keramika. 1–4 – kontext A16; 5–10 – A17; 11–18 – A18. Kresba I. Vajglová

Obr. 25. Příkop A. Keramika. 1-3 – kontext A18; 4 – A19; 5-9 – A21; 10 – A21/A23; 11 – A23; 12-15 – A24. Kresba I. Vajglová

Obr. 26. Kamenná industrie a předměty z vypálené hlíny. Kámen: 1, 3 – A23; 2 – A05; 4 – sonda I3, sběr; 5 – sběr; 6 – sonda C1, sběr; 7 – VR09; 8 – A01; 9 – A21; 10 – sloupová jáma L1 015, výplň L1 016; 11 – VR18; 12 – sloupová jáma L3 004, výplň L3 005; 13 – A04; 14 – A15; 15 – A07. Keramika: 16 – A21; 17 – A05; 18 – A16; 19 – A17; 20–22 – A07–A14; 23 – VR12/VR14; 24 – VR08. Foto P. Kacl

Obr. 27. Bronzová a kostěná industrie. Bronz: 1 – A17/A18/A20/A21/A24; 2 – A24; 3 – A07–A14; 4 – A21; 5 – A18; 6 – VR14. Kost: 7 – A07–A14; 8 – sonda I3, sběr. Foto P. Kacl

Obr. 28. Odkryv příkopu A. Foto P. Kacl

Obr. 29. Začišťování kamenné destrukce VR14. Foto P. Kacl

Obr. 30. Na tomto snímku se sice zdá, že jubilant uštěďruje autorovi tohoto příspěvku razantnější badatelské napomenutí, jde však naštěstí pouze o optický klam při diskusi, chtělo by se říci zapálené, nad propálenými, barevnými výplněmi příkopu A. Návštěvy a konzultace při výzkumu se odehrávaly v přátelském duchu. Foto M. Rejnková